

KSIEGA JUBILEUSZOWA

Szpitala Żydowskiego

w Przemyśle

1924 — 1934.

„Sedare dolore opus
divinum est”

Hippokrates.

2619,

BIBLIOTEKA
MUZEUM W PRZEMYŚLU
Plac Czackiego 3

Szpital Żydowski w Przemyślu.

(KSIĘGA JUBILEUSZOWA).

1924-1934.

Nr inwent. 2619.

TREŚĆ.

I.

CZĘŚĆ OGÓLNA.

S. H. Babad

Prezes gminy wyznaniowej w Przemyślu.

Dr. Aleksander Steinhardt

Dyrektor Szpitala żyd. w Przemyślu.

* * *

Słowo wstępne.

Dr. Aleksander Steinhardt

Dyrektor Szpitala.

Jak odbudowano szpital
żydowski w Przemyślu.

Rubin Krieger

D. sekr. Komitetu Jointu w Przemyślu.

Rola sekcji sanitarnej Jointu w od-
budowie żydowskiego szpitala
w Przemyślu.

Z HISTORJI SZPITALNICTWA ŻYD. W PRZEMYŚLU.

A) **Dr. Józef Scheinbach**

Wspomnienia z lat ubiegłych.

B) **Dr. A. St.**

Sześćdziesiąt lat służby sanitarnej.

C) **Stara pieczętka.**

OPIS BUDYNKÓW SZPITALNYCH.

Inż. d'H.

Opis i rysunki.

Dr. Aleksander Steinhardt

Ustrój wewnętrzny szpitala.

INSTYTUCJE WSPÓŁDZIAŁAJĄCE.

Maurycy Schatzker

Działalność Komisji szpitalnej
i Tow. Przyjaciół szpitala żyd.

Abraham Kahane }

Maks Ochsenberg }

Stow. „Bikur Cholim“.

II.

CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA.

Sprawozdania Oddziałów:

A). wewnętrznego.

B). ginekologiczno położniczego.

C). chirurgicznego.

a). ocznego

b). otolaryngologicznego

c). skórno-wenerycznego.

Sprawozdanie pracowni chem.-bakterjologicznej.

III.

CZĘŚĆ ADMINISTRACYJNA.

a) Administracja ogólna,

b) gospodarstwo,

c) budżetowość szpitala.

Dziesięć lat minęło od chwili odbudowania szpitala żydowskiego w Przemyśle po spustoszeniach, spowodowanych wojną światową.

Reaktywowanie, utrzymywanie i usprawnienie tego Zakładu, stanowiącego jedną z najważniejszych instytucji Żydostwa przemyskiego, połączone było z olbrzymim nakładem trudu i pracy oraz z ciągłą walką wśród najcięższych warunków ekonomicznych.

Zarząd Gminy Wyznaniowej w Przemyśle, wydając niniejszą księgę, pragnie zwrócić uwagę społeczeństwa na doniosłe znaczenie szpitala dla ludności żydowskiej, a tem samem pobudzić społeczność żydowską do wytężonej pracy na rzecz tej instytucji.

Umieszczone poniżej artykuły i sprawozdania winne pobudzić każdego Żyda do ofiar na rzecz najbardziej cierpiących, trawionych chorobą i nękanych kryzysem ekonomicznym, którym szpital żydowski daje ukojenie bólu i opiekę.

Niech społeczeństwo żydowskie w świadomości ciężkiego położenia szpitala i zagrożenia jego egzystencji, poweźmie w obecnym czasie jednolitą decyzję wytężenia wszystkich sił dla ugruntowania bytu tej instytucji.

Zarząd Gminy Wyznaniowej w Przemyśle poczuwa się do miłego obowiązku złożenia Dyrekcji Szpitala jakoteż wszystkim P. T. lekarzom serdecznego podziękowania za bezinteresowną pracę dla dobra Zakładu.

Samuel H. Babad

*prezes Zarządu Gminy Wyznaniowej
w Przemyśle.*

SŁOWO WSTĘPNE.

Zamykając okres dziesięcioletni odnowionego po wojnie szpitala, pragnę przedstawić społeczeństwu obraz naszej codziennej pracy oraz zdać sprawę z naszych zmagani o zapewnienie ludności żydowskiej zorganizowanej pomocy i opieki lekarskiej.

Uruchomienie dawnego przemyskiego szpitala żydowskiego, zmiecione go z powierzchni wskutek działań wojennych, wymagało na tutejszym terenie kolosalnego wysiłku energii i pracy w kierunku pokonywania piętrzących się trudności różnorodnej natury.

Zadanie odbudowy zostało spełnione i szpital nasz, cieszący się od pierwszej chwili zaufaniem chorych, stał się instytucją organicznie związaną z życiem tutejszego społeczeństwa żydowskiego. Zasięg jego popularności rozszerza się z roku na rok, a miarą tego jest okoliczność, że pacjenci nasi rekrutują się w znacznej ilości z chorych, zamieszkałych w najdalszych krańcach Małopolski wschodniej i środkowej. Także znaczny odsetek ludności nieżydowskiej korzysta z naszej pomocy lekarskiej w ambulatorjach i na oddziałach.

Urzeczywistnienie naszego zadania służenia chorym i stworzenie warunków pracy naukowej dla młodego pokolenia lekarzy i medyków, stało się możliwem głównie dzięki należytemu zrozumieniu i poparciu ze strony Społeczeństwa żydowskiego, żydowskiej Gminy Wyznaniowej i jej obecnego Prezesa, za co w imieniu grona lekarzy szpitalnych składam serdeczne podziękowanie.

Poczuwam się do miłego obowiązku złożenia szczerzej podziękii wszystkim pp. Kolegom-lekarzom szpitalnym za pełną poświęcenia pracę dla dobra chorych i współdziałanie w kierunku utrzymania naszego Zakładu na wysokości zadania.

Dziękuję również p. zarządcy i personalowi szpitala za gorliwą i ofiarną pracę w zakresie administracji szpitala i w dziedzinie opieki nad chorymi.

Oddając cześć zasługom, nie mogę pominąć wybitnej pomocy, udzielonej nam w decydującej chwili przed uruchomieniem szpitala przez Centralę Jointu na Wschodnią Małopolskę w osobie przewodniczącego Dra Rudolfa Kohna oraz tych Zrzeszeń i Jednostek, które od chwili odbudowy po dzień dzisiejszy służą naszemu Zakładowi Swą cenną pomocą.

Umieszczone poniżej sprawozdania oddziałów i ambulatorjów oraz materiały statystyczny zobrazują Czytelnikowi metodę i dynamikę pracy lekarskiej w naszym szpitalu.

Stwierdzając zakończenie pewnego okresu pracy z znacznym postępem, nie będziemy ukrywali braków, które szpitalowi dają się dotkliwie we znaki.

Nadmienić tu wypada przede wszystkim nieudaną próbę utworzenia oddziału dla gruźliczo-chorych. W obliczu wyjątkowo znacznego odsetka gruźlików wśród Żydów z tutejszej okolicy — zachodzi od dawna paląca potrzeba utworzenia, o ile nie oddziału dla gruźliczo-chorych, wymagającego olbrzymich kosztów, to conajmniej miejsca odosobnienia gruźlików w celu uchronienia zdrowych członków rodziny od zarażenia.

Prace około realizacji tego postulatu napotykają na nieprzewyżnione trudności, których wyrazem jest fakt, iż dotąd nie udało się nawet wprowadzić w życie planu zbudowania leżalni dla gruźliczo chorych.

Niemniej zauważam, że zrozumienie doniosłości tej kwestji dotarło do wszystkich odłamów społeczeństwa, a Gmina tutejsza nie bacząc na niestosunkowo ogromny koszt nabyła na własność obok budynku szpitalnego parcelę, na której ma stanąć pawilon dla gruźlików.

Wkońcu pragnę zwrócić uwagę na moment, który skłonił nas w pierwszym rzędzie do próby ujęcia rezultatów naszej pracy szpitalnej w formie Księgi pamiątkowej i do zaakcentowania strony historycznej.

Był nim smutny fakt zupełnego braku w naszym mieście jakichkolwiek materiałów archiwalnych, dokumentów i t.p., odnoszących się do dziejów szpitalnictwa żydowskiego w Przemyśle, które posiada za sobą długoletnią tradycję.

Zawarta w niniejszej księdze próba rekonstrukcji pewnych istotnych faktów z dziejów dawnego szpitala żydowskiego i uporządkowania materiału z niedalekiej przeszłości, niechaj będzie bodźcem i przyczynkiem do badania nad historją tej niezwykle doniosłej dziedziny życia naszego społeczeństwa.

Dzisiaj, po latach pracy, mogę stwierdzić z uczuciem pełnego zadowolenia i dumy, że ugruntowany i rozwijający się Zakład postępuje po linii moich planów i zamierzeń, spełniając niemal w całości pokładane w nim nadzieje.

Licząc na dalsze, życzliwe współdziałanie Społeczeństwa i organów Gminy, wyrażam przekonanie, że Zakład nasz — pomimo kryzysu gospodarczego będzie nadal kroczył po linii ciągłego rozwoju i kontynuował swą doniosłą działalność dla dobra ludności żydowskiej.

Dr. Aleksander Steinhardt

Dyrektor szpitala żydowskiego w Przemyśle.

Dr. ALEKSANDER STEINHARDT.

Jak odbudowano dzisiejszy szpital żydowski w Przemyślu.

(Garść wspomnień).

Dzieje przedwojennego Szpitala Żydowskiego są niestety b. mało znane z powodu zupełnego braku źródłowego materiału historycznego.

W tej mierze odsyłam czytelnika do artykułu Dra Scheinbacha i do spisane go przezemnie opowiadania Mojżesza Glanzmana, najstarszego sanitariusza Gminy Żyd., pełniącego służbę szpitalną przez około 60 lat.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie toku prac, związanych z odbudową obecnego Szpitala Żydowskiego w Przemyślu.

Początki tych prac sięgają lat 1918—1919 r. W tym czasie, w miejsce ustąpnego Zarządu Kahału, powołano do życia t. zw. Radę Ludową, w skład której weszli przedstawiciele wszelkich obozów politycznych. Bawiłem wówczas w Przemyślu od niespełna 8 miesięcy i zupełnie niespodzianie powziąłem wiadomość, że zostałem desygnowany na członka tej Rady, w której przeznaczono mi dział sanitarny. (Możliwe, że kooptacja ta była wyrazem uznania za moją działalność w wojsku austr.)

Otóż od owego czasu zacząłem działać na terenie służby sanitarnej wśród tut. ludności żydowskiej i w związku z temi pracami wszedłem w kontakt z zagadnieniem odbudowy szpitala żydowskiego.

Pierszym etapem pracy na powierzonym mi stanowisku było założenie „Bezpłatnej Poradni Lekarskiej dla ubogiej ludności żydowskiej” w Przemyślu.

Po zapewnieniu współpracy kolegów lekarzy i zaakceptowaniu przez Radę mego planu, nastąpiło uroczyste otwarcie wspomianej poradni, mieszczącej się w domu przy ul. Dworskiego 36.

Poradnia ta obejmowała następujące działy: chorób wewnętrznych, położniczo-ginekologicznych, małej chirurgii, chorób skórnych i wenerycznych.

Zrozumiała rzecz, że zakres działania tej Poradni, z powodu braku funduszy, był skromny i nader szczupły, niemniej jednak istnienie w Przemyślu tej jedynej placówki zorganizowanej pomocy lekarskiej było koniecznością dla ludności żydowskiej, znuksanej

i zubożalej wypadkami wojennymi i na ówczesne stosunki ekonomiczne wprost dobrodziejstwem.

Tutejsi lekarze żydowscy, stojący na czele poszczególnych oddziałów Poradni, pełnili ofiarnie swój obowiązek.

Poradnia powyższa istniała zaledwie 2 lata, gdyż z wcieleniem pracujących w niej lekarzy do armji polskiej, zabrakło kierownictwa i oddanych sprawie współpracowników, tak, że Poradnia sama przez się przestała istnieć.

Ze stanem obecnego budynku Szpitala Żydowskiego zapoznałem się w czasie, gdy mieściła się w nim milicja żydowska i stwierdziłem wówczas kompletną dewastację zabudowań i brak najprymitywniejszych urządzeń.

Wypadki wojenne wycisnęły silne piętno na wyglądzie i stanie budynku, który w okresie 1914—1923 przechodził różne koleje.

Jak wiadomo Szpital Żydowski w Przemyśle, założony w r. 1904 jako fundacja bp. Eljasza Hirta, zamieniony został po wybuchu wojny na wojskowy szpital austrijacki, który następnie przeszedł w ręce moskali, a po odbiciu Przemyśla, znalazły się budynki szpitalne z powrotem w posiadaniu Niemców, a następnie Austriaków, którzy tam gospodarowali, a raczej eksploatowali szpital do r. 1918.

W latach 1918—1923 urzędowały władzy polskie i „Polski Czerwony Krzyż” we wspomnianych budynkach dorywczo szpitale rozmaitego typu, epidemiczny i t.d.

Oczywista rzecz, że powyższe perypetje, połączone z brakiem należytej troskliwej opieki nad budynkami i inwentarzem i z niesłychanym wandalizmem wojsk niemieckich, odbiły się fatalnie na stanie szpitala, z którego, prócz walących się budynków z kompletnie zniszczonem urządzeniem wewnętrznem, nic nie zostało.

Po licznych zabiegach i interwencjach tutejszych i zamiejscowych działaczy żyd. udało się przekazać z powrotem powyższe istne rumowisko w posiadanie Przemyskiej Gminy Wyznaniowej.

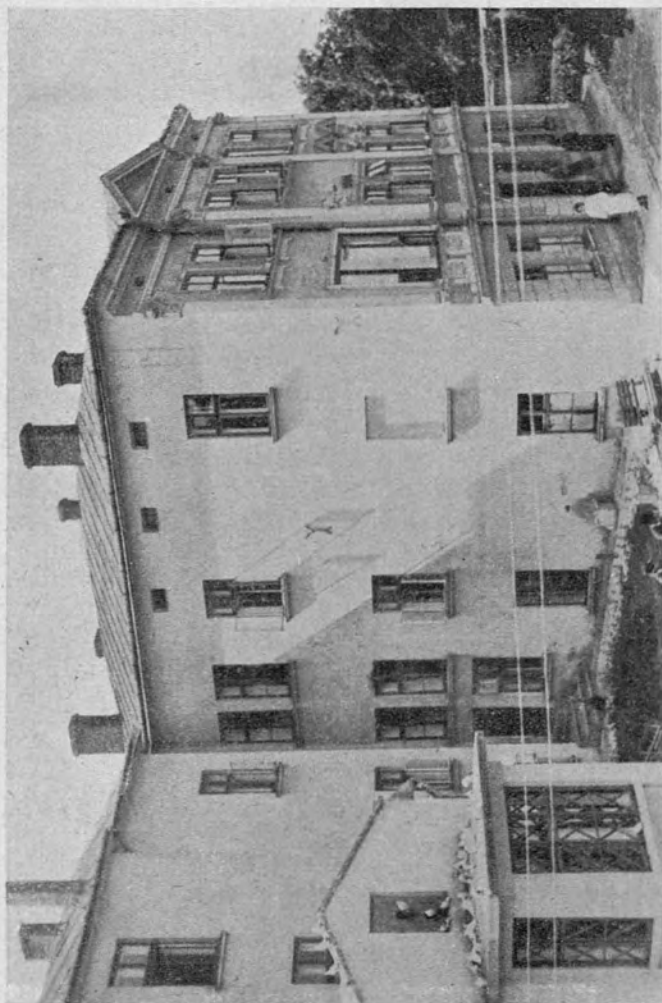
Zabudowania szpitalne wzbudziły moje zainteresowanie i na jednym z posiedzeń Rady Ludowej wskazałem na palącą potrzebę odbudowy szpitala żydowskiego w duchu nowoczesnym.

W tym też czasie zakupiłem okazyjnie skrzynię wartościowych instrumentów i stół do badania, co miało stanowić podstawę inwentarza przyszłego szpitala.

W maju 1921 r. odbyło się w Przemyśle zebranie obywatelskie, na którym referował delegat komisji sanitarnej Jointu.

Przedmiotem obrad była kwestja odbudowy sanitarnej wśród

Pawilon główny.

ludności żydowskiej Przemyśla i okolicy, która stała się aktualną w związku z szeroko zakrojoną akcją Jointu, zmierzającą do podniesienia stanu zdrowotnego wśród ludności żydowskiej w Polsce, a w szczególności w naszej połaci kraju.

Należy podkreślić, że stan sanitarny ludności żydowskiej w Małopolsce wschodniej był wówczas wprost katastrofalny.

Dotkliwie dawał się odczuwać brak najkonieczniejszych instytucji i urządzeń sanitarnych. Szpitale, łaźnie i tp. były kompletnie zniszczone.

Ludność żyjąca w nędzy, rozpowszechniony w ulicy żydowskiej favus (stara kłątwa żyd.), epidemie tyfusu i jaglicy, oto czynniki, które złożyły się na opłakany stan stosunków sanitarno-zdrowotnych, panujących w poważnym odłamie społeczeństwa żydowskiego.

Przeciwdziałanie temu katastrofalnemu stanowi mogło nastąpić jedynie w drodze należyście zorganizowanej i szeroko pojętej akcji społeczno-sanitarnej, którą zainicjował Joint.

Na wspomnianem posiedzeniu przedstawiłem bolączki, panujące wówczas w dziedzinie sanitarno higienicznej wśród ludności żydowskiej w Przemyśle i rozwinąłem plan organizacyjny sekcji higieniczno-sanitarnej w naszym mieście, który w zasadniczych zarysach został zaaprobowany.

W czerwcu tegoż roku odbył się we Lwowie I. zjazd, poświęcony zagadnieniom odbudowy sanitarnej. W zjeździe tym wzięli udział jako delegaci naszego miasta bp. Dr. Glanz, Dr. Leib Landau i ja.

Na komisji organizacyjnej wyluszczyłem swój plan pracy, który w całości został zaakceptowany zarówno na komisji jak i na plenum Zjazdu.

Następnie (za aprobatą Rady Ludowej) zostałem zamianowany mężem zaufania Jointu dla spraw odbudowy sanitarnej na okręg przemyski.

W wyniku uchwał powziętych na Zjeździe lwowskim, zorganizowałem w Przemyśle dystryktowy komitet higieniczno-sanitarny, któremu podlegało 17 komitetów lokalnych, z tyłuż poważniejszych miasteczek.

Organizacja i poszczególne fazy działalności tego komitetu są przedmiotem innego artykułu.

Jako kierownik dystryktu, stawiałem na pierwszym planie zagadnienie odbudowy i uruchomienia szpitala żydowskiego i w tym kierunku usiłowałem skoncentrować główne zainteresowanie centralnych instancji Jointu.

Ze wszystkich prac podejmowanych przez komitet dystryktowy nasuwała sprawa odbudowy szpitala największe trudności i wymagała ogromnego nakładu pracy i energii.

Złożyły się na to rozmaite czynniki, wśród których specyficzne stosunki lokalne odgrywały niepoślednią rolę.

Jak już wyżej wspomniano, stan budynku szpitalnego w chwili przejścia z powrotem w posiadanie Gminy Żydowskiej był nader opłakany.

Wewnątrz budynku zerwane były podłogi, piece nie nadawały się do użytku, okna w znacznej części były wybite, zaś zupełnie przedziurawiony dach, pozbawiony rynien, spowodował stopniowe gnienie budynku wskutek przeciekającej wody deszczowej.

Pierwszym krokiem Komitetu było zremontowanie budynku, które zostało dokonane za częściowym poparciem Komitetu Centralnego, zaś resztę środków uzyskano z subwencji gotówkowych, wywalczonych z trudem przez tutejszy Komitet.

Znaczne trudności nasuwało zadanie uzyskania niezbędnego inwentarza szpitalnego, który wyjednałem w końcu po niezliczonych interwencjach w Centrali i dzięki życzliwemu poparciu ze strony dyrektora Jointu p. Dra Rudolfa Kohna.

Pomoc Jointu z natury rzeczy ograniczała się do dostarczenia podstaw urządzenia szpitala (remont budynku, łóżka, bielizna, instrumenty i td.) Kwestja samego uruchomienia szpitala, niezbędne, aczkolwiek drobne prace uzupełniające, musiały spocząć wyłącznie na barkach tut. Gminy Żydowskiej. Tego wykończenia Joint nie mógł już przeprowadzić, gdyż taka praca uwarunkowana lokalnymi stosunkami nie leżała na linii zainteresowań tej instytucji.

Niektóre czynniki tutejszej Gminy Żydowskiej wykazywały jednak na polu uzupełnienia prac, podjętych przez miejscową sekcję Jointu i doprowadzenia do końca dzieła odbudowy—dziwną opieszałość, graniczącą z uporem.

Istniał bowiem u tych czynników zupełny brak wiary w możność utrzymania nowoczesnego szpitala w naszym mieście, wślad za czem odeszła u większości działaczy w Gminie chęć zaangażowania się w tę — zdaniem ich — beznadziejnej sprawie. Niemalą rolę hamującą odegrały w tej sprawie lokalne intrygi różnych pseudodziałaczy społecznych.

Dla wyjaśnienia powodów opozycji przeciw opracowanemu przezemnie planowi organizacji szpitala, który wydawał się większości nie do zrealizowania—należy cofnąć się wstecz i uprzytomnić

sobie charakter dotychczasowych galicyjskich szpitali. Szpitale te kontynuowały właściwie tradycję dawnych „hegdejszim“.

Chorzy wszelkiego rodzaju byli umieszczeni na jednej sali. Nie uznawano żadnej segregacji. Szpital taki był prowadzony przez jednego lub dwóch lekarzy, którzy leczyli wszystkie przypadki.

Szpitale takie stały na pozomie rozmaitych przytulisk, z którymi miały zresztą wspólny niby — filantropijny punkt wyjścia. Szpitale te nie miały oczywiście żadnego znaczenia w pojęciu naukowo-lekarskiem i świadczyły ujemnie o poziomie kulturalnym i społecznym ludności.

Naczelnym punktem mojego planu organizacji szpitala był postulat utworzenia w naszym mieście nowoczesnej i szeroko zakrojonej placówki zorganizowanej pomocy lekarskiej.

Odbudować się mająca placówka winna łączyć w sobie cechy kliniki, szpitala i sanatorium, odpowiadając potrzebom badawczonaukowym, społecznym i wymogom należytej pielęgnacji chorych.

1) Z uwagi na moment kliniczny należy przekształcić szpital w placówkę praktycznej i naukowej pracy dla lekarzy żydowskich ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb studentów-medyków żydowskich.

Na tle znanych stosunków, panujących na większych klinikach i w szpitalach w dziedzinie dopuszczenia do praktyki młodych medyków (zwłaszcza żydowskich), nabiera szczególnej doniosłości istnienie szpitala, do którego każdy lekarz i student żydowski ma dostęp, otrzymując możność odbycia pełnej i wszechstronnej praktyki.

2) Moment społeczny: Wedle mojego planu należało uczynić z odbudować się mającego szpitala placówkę zorganizowanej pomocy lekarskiej, dostępną dla wszystkich warstw ludności bez wyjątku.

Ponadto, z uwagi na specyficzną mentalność pacjenta żydowskiego, należy dbać o stworzenie takiej atmosfery, któraby odpowiadała jego wymogom.

3) Szpital winien służyć chorym na sposób sanatoryjny, otaczając ich odpowiednią pielęgnacją, opieką i życzliwością.

Co się tyczy szczegółów mego planu, to oprócz leczenia ciężkich wypadków u pacjentów umieszczonych na salach, przewidywał on leczenie lżej chorych w ambulatorjach. W ten sposób rozszerza się ramy działalności szpitala, umożliwiając leczenie znacznej ilości wypadków.

(Obecnie liczba chorych leczonych ambulatoryjnie w tut. szpitalu dosięga cyfry 10.000 rocznie!).

Głównym jednak punktem programu był postulat segregacji chorych wedle etiologii, płci i wieku.

Postulat ten oznaczał zupełne zerwanie z dotychczasowym stanem rzeczy, polegającym na tem, że w jednej sali umieszczono najróżnorodniejszych pacjentów (vide opowiadanie sanitariusza Glanzmana). Wychodząc z założenia, o którym mowa wyżej pod 2), uważałem, że Gmina Żydowska ma obowiązek przyjścia z pomocą także chorym z klas zamożniejszych, ileż pacjent, mogący płacić, nie może być pozbawionym leczenia w szpitalu. Projekt przewidywał też 3 klasy pacjentów, odpowiednio do możliwości płacenia za leczenie.

Należy jednak podkreślić, że podział na klasy nie tanguje wcale sposobu leczenia, pielęgnacji, jak niemniej wikt, które to czynniki muszą być jednakowe dla wszystkich. Plan ograniczył się narazie do utworzenia oddziałów chorób wewnętrznych, chirurgicznego i ginekologicznego, oraz ambulatorja dla chorób wewnętrznych i dzieci, ginekologiczno-położniczego, małej chirurgji, chorób oczu, laryngologicznego i chorób skórnych i wenerycznych. Szczególną wagę przywiązałem do stworzenia oddziału ginekologiczno-położniczego. Chodziło głównie o to, by przyjść z pomocą tym warstwom ludności, które z powodu ubóstwa i niezrozumienia doniosłości higieny i czystości, narażone są na największy uszczerbek na zdrowiu. Notorycznem wszak jest, że największy odsetek śmiertelności wśród kobiet przypada na zakażenie połogowe.

W tem miejscu należy zaznaczyć, że utworzony przy tut. szpitalu żyd. oddział ginekologiczno-położniczy był jednym z pierwszych w szpitalach żydowskich w kraju. W większych szpitalach (Lwów, Kraków) powstały takie oddziały znacznie później.

Z czasem zmalął opór przeciw wyżej naszkicowanemu charakterowi szpitala żyd. w naszym mieście i poprzez liczne posiedzenia Gminy, poświęcone omówieniu tego zagadnienia i szereg imprez dochodowych i zbiórek na uzupełnienie inwentarza, prace przygotowawcze postępowały wolno naprzód. Zfinalizowanie tych prac nastąpiło dzięki niespożyтым zasługom i znanej energii ówczesnego prezesa R. L. p. Dra L. Landaua z końcem roku 1923. Gmina Żydowska oddała w moje ręce tymczasowe kierownictwo celem przygotowania prac szpitala i zaakceptowała opracowany przezemnie statut.

Uroczyste otwarcie obecnego szpitala żydowskiego nastąpiło dnia 13/1 1924 r. przy udziale reprezentantów władzy powiatowej, sanitarnej, delegatów szeregu instytucji i tut. obywatelstwa.

RUBIN KRIEGER

b. sekretarz Komitetu Jointu.

Rola sekcji sanitarnej Jointu w odbudowie szpitala żydowskiego w Przemyśle.

Obok wielkiej akcji filantropijnej, jaką Joint rozwinął po wojnie światowej w krajach, które najbardziej ucierpiały na skutek działań wojennych, przystąpiła ta instytucja do naprawy stosunków higienicznych i podniesienia stanu zdrowotnego ludności żydowskiej który uległ znacznemu pogorszeniu w czasie wojny. Na dalszym planie działalności Jointu była także odbudowa instytucji i urządzeń sanitarnych, jak szpitale, ambulatorja, łaźnie i tp.

W wykonaniu tego zadania powstały przy centralnym Komitecie komisje sanitarne, złożone z lekarzy amerykańskich, których zadaniem było powołać do życia specjalne komitety higieniczno-sanitarne na wzór komitetów ratunkowych.

Zanim przystąpię do przedstawienia właściwej działalności tych komitetów, a w szczególności komitetu przemyskiego, przedstawię pokrótce genezę tegoż komitetu i jego ogólną organizację.

Z inicjatywy Komisji sanitarnej przy American Joint Distribution Comittée (East Galizian District) odbyło się w maju 1921 w Przemyśle zebranie obywatelskie z udziałem lekarza amerykańskiego, delegata Komitetu, który zasięgał informacji o stosunkach higieniczno-sanitarnych wśród ludności żydowskiej w Przemyśle i okolicy.

Na zebraniu tem przedstawił Dr. Steinhart plan organizacyjny sekcji sanitarnej w Przemyśle, którego tezy zasadniczo przyjęto.

Joint Distribution Comittée we Lwowie, akceptując powyższy plan, zamianował Dra Steinharta swym mężem zaufania dla sekcji odbudowy sanitarnej w Przemyśle.

Żydowska Rada Ludowa przez swego prezesa Dra Leiba Landaua zatwierdziła powyższą nominację, uznając ją za bardzo trafną. W dniach 21 i 22 czerwca 1921 odbyło się we Lwowie walne zebranie mężów zaufania poszczególnych większych miast, na którem uchwalono utworzyć we Wschodniej Małopolsce organizację pracy sanitarnej, obejmującą:

a) komitety lokalne w poszczególnych miastach i miasteczkach w składzie pięciu członków.

b) dystryktowe komitety, w skład których wchodził delegaci z każdego komitetu lokalnego i po trzech członków z miasta okręgowego, wreszcie

c) Komitet Centralny z siedzibą we Lwowie. Komitet ten

obejmował po jednym delegacie z każdego dystryktu i czterech delegatów ze Lwowa.

Stosownie do uchwał, zapadłych na tem Walnem Zebraniu, Przemyśl miał stanowić dystrykt, a jego generalnym delegatem został ustanowiony Dr. A. Steinhardt. Ponato weszli w skład komitetu dystryktowego: Dr. Probststein, jako zastępca przewodniczącego, Izrael Nussbaum, Inż. Schäffer, i błp. Klemens Robinsohn, który pełnił funkcje kasjera. Generalnym sekretarzem dystryktu był podpisany.

Komitetowi dystryktowemu podlegało 17 komitetów lokalnych (Bircza, Chyrów, Cieszanów, Felsztyn, Dobromil, Dubiecko, Husaków, Krakowiec, Krościenko, Krzywcz, Lubaczów, Mościska, Niżankowice, Narol, Nowe Miasto, Rybotycze, Sądowa Wisznia).

Jak wyżej wspomniałem, głównym celem komitetu była sanacja warunków higieniczno-sanitarnych wśród mas żydowskich, żyjących w bardzo opłakanych stosunkach zdrowotnych.

Akcja powyższa polegała na zorganizowaniu:

a) Patroli sanitarnych. Pragnąc bliżej poznać stan higieny wśród ludności, powołał komitet do życia tzw. patrole sanitarne, które pod kierunkiem Dra Knollera obchodziły poszczególne domy celem zbadania warunków mieszkaniowych ludności żydowskiej. Zadaniem tych patroli było zapoznanie się z ilością osób zamieszkujących daną ubikację, ich zatrudnieniem, stosunkami zdrowotnymi, badanie urządzeń sanitarnych w danym domu oraz udzielanie wskazań w przedmiocie higienicznego utrzymywania mieszkań.

Komitet nie ograniczył się jedynie do słownej propagandy czystości, lecz czynnie pomagał ilekroć zachodziła potrzeba, udzielając wapna do wybielania mieszkań, ponosząc też często z własnych funduszy koszty robocizny, wydając bezpłatnie mydło (na ten cel użyto 1500 kg. mydła ameryk.), dalej wydając bezpłatnie asygnaty kąpielowe do łaźni oraz przydzielając bieliznę dla biednej ludności.

b) Propagandy odczytowej. Uważając, iż główną przyczyną szerzenia się chorób epidemicznych wśród ludności jest brak uświadczenia, postanowił Komitet przystąpić do systematycznej akcji propagandy zapomocą popularnych odczytów, broszur, ulotek, obrazów świetlnych i tp., celem pouczenia mas żydowskich o źródłach rozmaitych chorób i sposobach zwalczania tychże oraz do rozbudzenia zrozumienia potrzeby czystości i życia higienicznego.

W wykonaniu tego programu urządził Komitet w porze zimowej szereg popularnych bezpłatnych odczytów w sali Żydowskiej Rady Ludowej (Gminy Wyznaniowej) z dziedziny medycyny.

Wykłady odbywały się każdego tygodnia i cieszyły się znaczną

frekwencją. W praktyce okazały się one bardzo pożyteczne, o czym świadczy np. następujący charakterystyczny epizod: Pewien przemyski obywatel zwrócił się do Dra Steinhardta z wyrzutem, iż komitet wprowadza jakąś nową modę, że na skutek odczytu o higienie jamy ustnej był on zmuszony zakupić dla swoich 6-ga dzieci 6 szczoteczek do zębów.

Częstokroć powtarzano niektóre wykłady, bo sala Kahału nie mogła pomieścić wszystkich pragnących z nich korzystać.

Podkreślić należy, że wszyscy bez wyjątku lekarze żydowscy służyli swą współpracą, nie szczędząc czasu, ani kosztów, związanych z wykładami (przeźrocza i td.).

c) Pomocy sportowej. Uznając doniosłość sportu dla ludności, zwłaszcza dla młodzieży, wystarał się Komitet w Centrali we Lwowie o znaczną subwencję dla żydowskiego klubu sportowego „Hagibor“, co umożliwiło zakupno przyrządów gimnastycznych i urządzenie kursów gimnastyki, z których korzystała znaczna ilość chłopców i dziewcząt w różnym wieku. Ćwiczenia odbywały się w lokalu sali Żyd. Rady Ludowej.

Komitet udzielił również subwencji organizacji „Haszomer“.

W akcji swej uważał Komitet od początku za rzecz najważniejszą jaknajrychlejsze uruchomienie istniejącego tutaj przed wojną szpitala żydowskiego oraz uprzystępnienie ludności żydowskiej korzystania z taniej łaźni.

Komitet rozwinął w tym kierunku szeroką działalność i przez usilne starania swego przewodniczącego Dra Steinhardta spowodował Komitet Centralny do bliższego zajęcia się temi instytucjami.

Dzięki znacznej subwencji, wyjednanej przez Komitet, mogła Żydowska Rada Ludowa przystąpić do przeprowadzenia rekonstrukcji znajdującej w opłakanym stanie higienicznym tut. łaźni rytualnej i urządzenia natrysków, celem umożliwienia ubogiej ludności korzystania z taniej kąpieli. Oddanie do użytku odnowionej i wszelkim wymogom higieny odpowiadającej łaźni nastąpiło dnia 19 marca 1922 r. po odbytem uroczystem plenarnem posiedzeniu Żydowskiej Rady Ludowej w obecności Dyrektora Jointu na Małopolskę Wschodnią Dra Rudolfa Kohna. Na wspomnianem posiedzeniu podniósł przewodniczący Rady Ludowej dr. Leib Landau wielkie zasługi ameryk. komitetu Jointu w dziedzinie polepszenia sanitarnych warunków wśród ludności żydowskiej.

Największe trudności przysparzała Komitetowi sprawa uruchomienia szpitala.

W tem miejscu muszę podkreślić, iż jedynie dzięki nadzwyczajnym wysiłkom i staraniom przewodniczącego Komitetu Dra Steinhardta zostały usunięte wszelkie trudności, tak, że szpital mógł zostać ponownie oddany do użytku ludności żydowskiej.

Opis kolejnych faz, jakie przeszedł szpital żydowski od czasu założenia, względnie od wybuchu wojny światowej, aż do objęcia go przez Gminę Żydowską w posiadanie, pozostawiam innym czynnikom.

Zamierzam jedynie przedstawić wysiłki Komitetu, a w szczególności jego przewodniczącego Dra Steinhardta około doprowadzenia szpitala żydowskiego do takiego stanu, by mógł z pożytkiem służyć społeczeństwu żydowskiemu.

Opróżnienie szpitala i oddanie go w posiadanie Gminie Żydowskiej nastąpiło po szeregu interwencjach u czynników lokalnych i zamiejscowych.

Budynek szpitalny przedstawiał wówczas bardzo opłakany stan zarówno pod względem wewnętrznym, jak zewnętrznym.

W tych warunkach widział się komitet zmuszonym w pierwszym rzędzie zapobiec dalszemu niszczeniu budynku od przeciekającej wody deszczowej przez naprawę dachu i w tym celu wyjednał w Komitecie Centralnym blachę na krycie budynku. Wobec tego, że dostarczony materiał okazał się niewystarczającym, a Żydowska Rada Ludowa nie miała funduszy na poniesienie kosztów robocizny, wystarał się Dr. Steinhardt o subwencję gotówkową, przy pomocy której zdołano cały dach pokryć. Następnie uzyskał Komitet w Centrali dalszą subwencję na wewnętrzny remont budynku szpitalnego, pomimo, iż Komitet Centralny stał na stanowisku, że remont należy wyłącznie do własnego zakresu działania Gminy Żydowskiej.

Mając sam budynek odrestaurowany, rozpoczęto dopiero starania o inwentarz.

Komitetowi udało się wyjednać w Centrali 60 łóżek z materacami, kompletną bieliznę, jak prześcieradła, poszewki, kaftany i td., kilkanaście metrów linoleum, dalej cały szereg leków, materiał sanitarny, instrumenty chirurgiczne i ginekologiczne.

Uzyskanie tych rzeczy, zwłaszcza ostatnich, natrafiało na wielkie trudności.

Niejednemu, czytającemu powyższe sprawozdanie, nasunie się pytanie, czy nie przedstawiam działalności Komitetu w zbyt różowych barwach. Dla usunięcia tej wątpliwości muszę podkreślić, iż każda pomoc materialna wywalczona została z wielkim nakładem sił, ileż działalność Jointu w tym kierunku nie miała celów filantropijnych, lecz zamiarem tej instytucji było dać inicjatywę społeczeństwu Ży-

dowskiemu w kierunku przedsięwzięcia działań, zmierzających do sanacji życia higienicznego.

Dalej uzależnił Joint swą pomoc od procentowego udziału finansowego społeczeństwa miejscowego w każdej poszczególnej akcji.

Wymagało też wielkiego nakładu pracy uzyskanie tak znacznych subwencji mimo tych zastrzeżeń.

I tu muszę z naciskiem podnieść, iż starania naszego Komitetu znajdowały zawsze poplecznika w osobie dyr. Jointu Dra Rudolfa Kohna, któremu na tem miejscu należy się serdeczne wspomnienie i podziękowanie. Dr. Kohn popierał zawsze gorąco nasze postulaty, na posiedzeniach Komitetu Centralnego, pozostającego pod kierownictwem Dra Józefa Parnasa. Każda pomoc zależała bowiem od decyzji Egzekutywy Komitetu Centralnego.

Po przedstawieniu w zarysie działalności Komitetu higieniczno-sanitarnego w Przemyśle, z szczególnem uwzględnieniem pomocy udzielonej przy uruchomieniu szpitala żydowskiego, pragnę w końcu nadmienić, iż wszyscy członkowie Komitetu — z wyjątkiem sekretarza — spełniali swe funkcje honorowo, nie szczędząc sił i czasu, często nawet z uszczerbkiem dla swych zajęć zawodowych.

Komitet odbywał posiedzenia często kilkugodzinne dwa razy w tygodniu, a przewodniczący Komitetu brał udział w posiedzeniach Centrali, które odbywały się z początku co tydzień.

W uznaniu dodatniej działalności przewodniczącego tut. dystryktu tak dla całości akcji, jak i nadzwyczaj gorliwej pracy około uruchomienia szpitala, zakupił przedstawiciel Jointu jako specjalny dar kompletne laboratorium bakterjologiczne, przeznaczając je niejako do osobistego użytku Dra Steinhardta.

Gdy jednak mimo pomocy, udzielonej przez Joint, otwarcie szpitala, z powodu wewnętrznych stosunków panujących w Gminie Żydowskiej, uległo dłuższej zwłoce, rozgoryczony tem stanowiskiem Gminy Żydowskiej Dyr. Jointu, oddał wspomniane laboratorium Szpitalowi Żydowskiemu we Lwowie.

Należy wyrazić żal, iż szpital nasz utracił ten hojny dar Jointu, gdyż wedle słów Dyrektora Jointu, podobnem laboratorium mogła się poszczycić chyba tylko klinika berlińska.

Jak zatem widać z powyższego przedstawienia, należy zawdzięczyć uruchomienie Szpitala Żydowskiego w Przemyśle w pierwszym rzędzie inicjatywie tut. sekcji Jointu, która dzięki swym usilnym staraniom wyjednała znaczną subwencję gotówkową na odrestaurowanie budynku, niemniej zaopatrzyła szpital w odpowiedni inwentarz, umożliwiając tem rychłe otwarcie Zakładu.

Z HISTORJI SZPITALNICTWA ŻYDOWSKIEGO W PRZEMYŚLU.

Dr. JÓZEF SCHEINBACH.

Wspomnienia z lat ubiegłych.

Około roku 1870 Izraelicka Gmina Wyznaniowa w Przemyślu utworzyła szpital w budynku gminnym, położonym w dzielnicy żydowskiej, a więc w śródmieściu gęsto zaludnionem.

Budynek był jednopiętrowy i mieścił w dwu kondygnacjach po 4 ubikacje, z których ubikacje parterowe służyły na kancelarję zarządu, kuchnię i magazyny, zaś 4 sale, mieszczące się na pierwszym piętrze, służyły na umieszczenie chorych.

Obok budynku szpitalnego była kostnica. Szpital utrzymywany był kosztem Gminy Wyznaniowej, ale lekarze pełnili swe funkcje bezpłatnie, a podnieść należy, że przez długi czas, bo prawie 20 lat, pełnił funkcję bezpłatnie katolik Dr. Szyszkowski.

Dla spraw szpitala istniała sekcja szpitalna, wyłoniona przez Radę Gminy Wyznaniowej, a składająca się z 6 członków, która obradowała pod przewodnictwem delegowanego członka Zwierzchności Gminy Wyznaniowej. Od roku 1883 przewodniczącym tejże sekcji szpitalnej był bp. Mojżesz Scheinbach.

Szpital żydowski nie otrzymywał żadnej dotacji na pokrycie kosztów, połączonych z jego utrzymaniem. Natomiast opłaty za ustawienie nagrobków na cmentarzu wpływały stale do funduszu przeznaczonego na pokrycie kosztów, połączonych z utrzymaniem szpitala.

Pozatem wpływały także do funduszu szpitalnego dobrowolne ofiary, składane przez mieszczaństwo żydowskie przy różnych sposobnościach.

Do szpitala przyjmowano chorych na podstawie orzeczenia lekarskiego, przyczem o przyjęciu decydował przewodniczący sekcji szpitalnej. Decyzja ta odnosiła się tylko do kwestji stanu majątkowego, albowiem przyjmowano tylko chorych, których stosunki majątkowe nie pozwalały na leczenie domowe i dlatego ocena tych stosunków nie mogła być pozostawiona lekarzowi ordynariuszowi.

Sytuacja szpitala stała się z końcem 19 wieku wprost krytyczną, albowiem z jednej strony miasto z powodu rozbudowy twierdzy rozrosło się, a w równym stopniu i ludność żydowska z każdym rokiem wzrosła, w następstwie czego ilość chorych żydowskich się zwiększała.

Z drugiej strony władze wojskowe, ze względu na znaczenie Przemyśla jako miejsca warownego, ciągle domagały się, aby szpital żydowski ze śródmieścia usunięto, zwłaszcza, że szpital ten nie odpowiadał najprymitywniejszym wymogom sanitarnym, a położenie jego w gęsto zaludnionej dzielnicy żydowskiej wytwarzało obawę rozszerzenia chorób zakaźnych wśród biednej ludności żydowskiej.

To też było powodem, że ówczesne Namiestnictwo Galicyjskie dwukrotnie zarządziło zamknięcie szpitala i tylko dzięki interwencji Prezydum Gminy Wyznaniowej udało się chwilowo uzyskać cofnięcie wydanych zarządzeń. Zarząd Gminy Wyznaniowej nie mógł myśleć o przeniesieniu szpitala, gdyż nie miał żadnych środków, potrzebnych na zakupno gruntu i budowę szpitala.

Ówczesne Prezydum Gminy Wyznaniowej w Przemyśle szukało wyjścia z tej sytuacji, jedynie możliwego przez pozyskanie bogatszych sfer żydowskich dla ofiar finansowych, celem umożliwienia rozwiązania tej piekającej kwestji.

Dla myśli tej zdołano pozyskać bhp. Eljasza Hirta, człowieka zamożnego, który, będąc w starszym wieku, chciał stworzyć nieskrystalizowaną fundację dla celów czysto żydowskich.

Gdy po pewnym czasie, a mianowicie w styczniu 1904 po pozyskano bhp. Eljasza Hirta dla tej myśli, upoważnił tenże bhp. Mojżesza Scheinbacha, ówczesnego wiceprezesa Izraelickiej Gminy Wyznaniowej, do wyszukania odpowiedniej realności, nadającej się do tego celu, oświadczając gotowość dostarczenia potrzebnych na zakupno tej realności funduszy. Wyszukanie realności było połączone z wielkimi trudnościami, gdyż Zarząd Gminy przed przystąpieniem do zakupna musiał się upewnić, że władze, powołane do udzielenia konsensu na urządzenie i otwarcie szpitala ze względów publicznych, a wszczególności ze względów sanitarnych, zgodzą się na wybrany przedmiot kupna.

Po upewnieniu się co do udzielenia tej koncesji przystąpiono do kupna realności, w której mieści się obecnie szpital żydowski, i za cenę 72.000 koron realność tę nabyto, przyczem cenę kupna złożył bhp. Eljasz Hirt.

Przystąpiono bezzwłocznie, po objęciu realności w posiadanie, do adaptacji budynków, które stanowiły w chwili kupna domy mieszkalne i adaptację tę stosunkowo w niedługim czasie wykonano i szpital urządzono, a po uzyskaniu koncesji na otwarcie szpitala, otwarto go uroczyście w lecie 1904 w obecności przedstawicieli władz państwowych i samorządowych.

Przy otwarciu przemawiali bhp. Rabin Schmelkes i Dr. Glanz,

nadto imieniem miasta Burmistrz śp. Dr. Doliński, zaś imieniem Władzy Państwowej przemówił śp. Lanikiewicz, ówczesny starosta i radca Namiesnictwa. Prezesem Gminy izraelskiej był błp. Dr. Jakób Glanz, a zastępcą błp. Mojżesz Scheinbach.

Urządzenie szpitala odpowiadało najnowszym wymogom szpitalnictwa, a wszyscy obecni przy otwarciu nie mieli dość słów uznania dla pięknego dzieła, stworzonego dzięki ofiarności szlachetnego mieszkańca żydowskiego.

Prymarjuszem i kierownikiem szpitala zamianowano błp. Dra Hugona Ehrlicha, któremu dodano drugiego lekarza Dra Natana Kutnę. Otwarcie nowego szpitala spowodować musiało stworzenie materialnej podstawy dla jego istnienia, co było tem trudniejsze, że zwiększony personal szpitalny wymagał znacznych kosztów.

Jak bardzo dbano o postawienie szpitala na wysokim poziomie, świadczy fakt, że na życzenie prymarjusza błp. Dra Ehrlicha sprowadzono z Wrocławia wyszkoloną pielęgniarkę, która prowadziła nadzór nad całą służbą szpitalną.

Ten stan rzeczy trwał do roku 1912, a w ciągu tego czasu szpital żydowski szybko się rozwijał, co w znacznym stopniu było zasługą błp. Dra Ehrlicha, który otworzył przy szpitalu w odrębnym budynku laboratorium bakterjologiczne, uzyskawszy na to specjalną koncesję władz sanitarnych.

Z końcem roku 1912 błp. Dr. Ehrlich został powołany na stanowisko prymarjusza krajowego szpitala powszechnego, wskutek czego zmuszony był opuścić szpital żydowski, a Zarząd Gminy Wyznaniowej porucił kierownictwo szpitala Drowi Bernardowi Blechowi, który sprawował je przy pomocy Dra Natana Kutny do wybuchu wojny.

Gdy wybuchła wojna, a kierownik szpitala Dr. Blech powołany został do służby wojskowej, Zarząd Gminy Wyznaniowej, nie mogąc spowodu braku lekarzy i funduszy utrzymać nadal szpitala, oddał go do dyspozycji Zarządowi Czerwonego Krzyża dla celów wojskowych.

Gdy w roku 1915 zajęli Moskale Przemyśl, objęli oni szpital żydowski i utrzymywali go aż do ustąpienia z Przemyśla, a przed ustąpieniem zabrali całe urządzenie szpitalne i wywieźli, pozostawwszy gołe ściany.

Podczas dalszych wypadków wojennych, Zarząd Gminy Wyznaniowej czynił najrozmaitsze starania, aby szpital uruchomić, w tym celu chciał go nawet oddać dla wojska, lecz starania te nie odniosły skutku.

Sześćdziesiąt lat służby sanitarnej.

(Wspomnienia Mojżesza Glanzmana, Mojsze Krankenfuter znanego, sanitariusza szpitala, — spisane przez Dra A. St.)

Pewnego dnia w lecie 1875 r., gdy przechodziłem obok szpitala żydowskiego, przywołał mnie ówczesny kierownik szpitala p. Margulies i zaproponował mi objęcie posady „Krankenfutera“ w tymże szpitalu.

Wyraziłem na to swą zgodę i stosownie do polecenia p. Margulies zgłosiłem się w następną niedzielę w kancelarji szpitalnej, celem omówienia warunków pracy. Zastałem tam zarządców szpitala pp. Margulies, Schwarzhala, Chaima Blumenfelda i Chaima Wolfa, którzy z ramienia Gminy Wyznaniowej przyjęli mnie jako sanitariusza z pensją 12 guldenów miesięcznie wraz z wiktem.

W czasie wstąpienia na służbę miałem 15 lat. Od tego czasu, z wyjątkiem 3 lat służby wojskowej, pozostaję nieprzerwanie w służbie w szpitalu żydowskim.

Stary szpital żydowski przed r. 1904.

Rozmieszczenie. Budżet.

Stary szpital żydowski mieścił się w jednopiętrowym budynku, który znajdował się w tem miejscu, gdzie obecnie znajduje się dom żydowskiej Gminy Wyznaniowej. Do budynku szpitala przylegało obszerne podwórze. W parterze mieściła się kancelarja szpitala, kuchnia i 2 większe pokoje dla chorych. Na piętrze znajdowały się 4 pokoje dla chorych, w tem jeden mały pokój dla ewentualnego „warjata“. Szpital utrzymywany był przez Gminę wyznaniową, a przeznaczony był tylko dla ubogich.

Budżet szpitala zasilano także datkami dobrowolnemi, zbieranemi po mieście pod nazwą „szewijis geld“ i po wsiach przez wyśłańców. Po domach umieszczano specjalne puszki, do których wrzucano grosze na rzecz szpitala.

Zapłatę za pobyt i leczenie w szpitalu pobierano wyjątkowo od obcych lub nieco zamożniejszych, a taksa wynosiła 15 guldenów miesięcznie.

Administracja.

Szpitałem kierował komitet zarządców, wybieranych spośród radnych tut. Gminy Wyznaniowej. Głównym i stałym zarządcą szpitala był błp. Margulies. W praktyce prócz Margulies i mnie nie było więcej w szpitalu urzędowych osób, tak, że właściwy zarząd spoczywał w naszych rękach.

Chorego przyjmowano w zasadzie na podstawie pisemnego polecenia lekarza, jednak o przyjęciu decydował przeważnie według swej woli p. Margulies. Od odmowy przyjęcia do szpitala odwołano się czasem do „wyższych władz“, które ostatecznie decydowały.

W kancelarii spisywano daty chorego, którego następnie umieszczano w jednym z pokoi.

Kuchnia. Djetetyka szpitalna.

Dla wszystkich chorych bez wyjątku gotowano według jednego przepisu. Rzadko tylko i w wyjątkowych wypadkach pozwalano sobie na pewne nieznaczne odchylenia od ustalonej normy.

Stałe menu szpitalne przedstawiało się następująco: Rano o 6-tej podawano herbatę ślazową, na śniadanie kleik i bułkę 100 gr., na obiad: rosół, mięso, kompot ze śliwek i bułkę, na podwieczorek herbatę ślazową z mlekiem, na kolację grysik z masłem i bułkę.

Dla ciężko chorych zapisywano jaja lub wino, dostarczonego przez Stow. Bikur Cholim.

Oprócz tego służyła kuchnia szpitalna także innym ważnym celom. Szpital dostarczał bowiem ciepłej wody w wypadkach położu „na mieście“ i często późno w nocy przychodzili po ciepłą wodę na kąpiel dla noworodka.

Dalej dostarczał szpital stale gorącej herbaty ślazowej dla miasta, szczególnie w sobotę, kiedy to po herbatę przychodzili nawet z odległych ulic, przynosząc ze sobą garnki i konewki. Czasami przychodzili ludzie z pobliskiego Klaus wprost do kuchni na herbatę.

Ponadto korzystały z kuchni szpitalnej oszczędne gospodynie, które ustawiały w sobotę na kuchni garnki z jadłem celem podgrzewania. Zdarzało się nieraz, że przez pomyłkę zamieniano liche garnki na lepsze, w wyniku czego powstawały liczne awantury. Niezwykły ruch zapanował w kuchni szpitalnej, gdy do naszego miasta zawitał jakiś słynny rebe. Wtedy pobożne gospodynie stawiały czulent i kugiel na uroczystą ucztę.

Oprócz tego przez całą zimę gotowano w kuchni szpitalnej w wielkich baniakach zupę z fasoli i perłowych krup, którą z porcją chleba rozdzielano codziennie między 200 ubogich.

Potrzebne środki żywności wydawał na wagę zarządca bhp. Margulies. Ten ostatni ordynował też chorym djetę i często zapisywał lekarstwa na podstawie licznych recept profesorów wiedeńskich, które zbierał i porządkował.

Służba lekarska.

W czasie mojego wstąpienia do szpitala, lekarzem ordynującym

był Dr. Dauer. Był to starszy Pan, około 60-letni. Uchodził za dobrego człowieka i bardzo troskliwego o los chorych. Po wyjeździe Dra Dauera do Wiednia, przyszedł na jego miejsce Dr. Szyszkowski. Był to niezwykle dobry człowiek i nigdy nie odmawiał swej pomocy lekarskiej i ludzkiej. Nieraz zdarzało się, że po północy w najgorszą pogodę spieszył Dr. Szyszkowski do szpitala, do chorego.

Podobnie jak jego poprzednik, nie pobierał śp. Dr. Szyszkowski żadnego wynagrodzenia. Gdy pewnego razu zaniósłem mu 300 guldenów, uchwalonych mu przez Gminę jako renumeracje, śp. Dr. Szyszkowski nie przyjął tych pieniędzy, przeznaczając je na rzecz szpitala.

W czasie jego nieobecności zastępował go Dr. Salver, lekarz-chirurg.

Śp. Dr. Szyszkowski wzywał nieraz do konsylium lub do cięższego zabiegu chirurgicznego śp. Dra Orłowskiego, dyr. szpitala powsz., a później jego następcę Dra Madejskiego oraz lekarza Bibera lub Dra Kiebuzińskiego.

Codziennie miały wizyty chorych następujący przebieg:

O godzinie 8-mej rano przychodził do szpitala doktor i tak ubrany jak przyszedł z domu, wchodził na salę i badał chorych, zapisywał lekarstwa i djety.

Badań laboratoryjnych nie było. Badano tylko czasem w kancelarji mocz na białko przy pomocy kwasu octowego. Za moich czasów nie było chorych na cukrzycę lub na ślepe kiszki.

Do trupiarni, która znajdowała się na podwórzu szpitala, przywożono także zmarłych Żydów z okolicznych wsi i stąd wyprowadzono zwłoki na cmentarz. Wskutek tego gromadziły się często obok szpitala tłumy osób, odprowadzających na miejsce wiecznego spoczynku swoich bliskich i dalszych krewnych. Koło szpitala panował więc prawie codziennie lament i płacz. Nadomiar tego, w przyległym podwórzu, tłukł kamieniarz nagrobki, a z sąsiedniej kamienicy dolatywał gwar mieszczącego się tam chederu. Tak więc lament żałobników, jęki chorych, odgłosy tłuczonego kamienia i zgiełk robawionej dzieciarni z chederu — tworzyły często symfonię, towarzyszącą atmosferze szpitala...

Operacyj większych u nas nie było. Często były zato małe zabiegi chirurgiczne, które wykonywał sam doktor, a ja mu asystowałem. Instrumentów i kateterów u nas nie znano i jakoś, chwała Bogu, nie zdarzyło się w szpitalu z tego powodu jakieś nieszczęście. Najwięcej było wypadków oparzeń wszystkich stopni, spowodowanych

najczęściej nieostrożnem obchodzeniem się maszynkami spirytusowymi i naftowymi.

Do pokoju warjackiego przyjmowano chorych z miasta i okolicy. Tu często ich wiązano lub nakładano kaftan bezpieczeństwa.

Gdy choroba się przeciągała, wypuszczano chorego na wolność, a warjat biegał sobie swobodnie po mieście.

Liczne były wypadki duru brzuszego, duru plamistego, ospy, róży, czerwionki i zapalenia płuc.

Wszyscy ci chorzy leżeli razem w jednym pokoju. Gdy miała odbyć się jakaś wizytacja, byliśmy zawczasu uprzedzeni o tem przez lekarza miejskiego i staraliśmy się o doprowadzenie wszystkiego do porządku.

Muszę jednak zauważyć, że w szpitalu powszechnym, mojem zdaniem, nie było wcale lepiej. Do naszego szpitala przychodzili też chorzy do badania ambulatoryjnego. Frekwencja była dość wielka i czasem było do 40 wypadków. Badania odbywały się w kancelarii szpitalnej, przyczem zawsze był obecny zarządca Margulies, którego uważano za wielkiego specjalistę „mimche“.

Nic dziwnego! On bowiem miał kolekcję z kilkuset recept rozmaitych słynnych profesorów. Wystarczyło, że przepisał jakąś receptę choremu, a ten, z Boską pomocą, zaraz wyzdrowiał lub umarł.

Przyjmowanie chorych do szpitala odbywało się w następujący sposób:

Na pisemne polecenie lekarza udawał się chory do urzędującego zarządcy, który — na wypadek zgody na przyjęcie chorego — kartkę podpisał. Nigdy prawie nie odmawiano przyjęcia chorego, poleconego przez lekarza.

Nawet wszechwładny p. Margulies, a w późniejszych latach bp. Scheinbach, który też był stałym zarządcą, nigdy nie sprzeciwiali się zarządzeniom lekarzy.

Po ustąpieniu Dra Szyszkowskiego, który zrezygnował z powodu podeszłego wieku i choroby, objął szpital nowy lekarz z Rzeszowa Dr. Ehrlich.

Dr. Ehrlich nie wprowadził wielkich reform w naszym szpitalu.

System administracji, djetetyki i lecznictwa pozostał ten sam co dawniej. Nie zakupiono nawet najkonieczniejszych instrumentów i przyrządów.

Nowy lekarz ordynator oddawał się bardzo pilnie sprawom chorych, lecz muszę stwierdzić, że pod względem ofiarności i pilności ustępował swemu poprzednikowi Dr. Szyszkowskiemu.

Początki nowego szpitala.

Przygotowania: Już w ostatnich latach ub. wieku, w łonie Gminy żydowskiej i wśród poważniejszych obywateli powstała myśl zbudowania nowego szpitala. Niejednokrotnie władze zwracały uwagę, że nie mogą tolerować dotychczasowego stanu, tj. aby szpital znajdował się w śródmieściu i w takich warunkach higienicznych.

Z czasem to przekonanie stało się powszechnem. Zaczęto wówczas opowiadać, że błp. Eljasz Hirth chce zakupić dla Gminy żydowskiej plac lub odpowiedni budynek na szpital.

Sprawą tą zajął się szczególnie błp. Mojżesz Scheinbach. Za jego to sprawą ofiarowała na ten cel błp. Lea Schwarz, żona błp. Jakóba Schwarza, kwotę 10.000 Koron. Z początku zamierzała Gmina zakupić folwark, stanowiący obecnie własność Lichta, lecz wskutek sprzeciwu wojskowości (bliskość prochowni) plan nie doszedł do skutku.

Później chciała Gmina kupić plac, na którym obecnie znajduje się grecko-katolickie Seminarjum duchowne, jednak ówczesny właściciel Josie Teich absolutnie nie chciał sprzedać Gminie tego placu.

Otwarcie nowego szpitala.

W roku 1900—1901 uskutecznił kupno budynków obecnego szpitala błp. E. Hirth, który zapisał te budynki Żydowskiej Gminie Wyznaniowej w Przemyślu. Przygotowania do uruchomienia szpitala trwały do roku 1904. Narazie przeniesiono ze starego budynku do nowego te części inwentarza, które mogły mieć zastosowanie. Zauważam, że nowe urządzenie szpitalne, a to: łóżka, materace, bieliznę i instrumenty zakupiono później w ciągu pierwszych lat istnienia szpitala.

Uroczyste otwarcie szpitala odbyło się w obecności ówczesnego starosty, burmistrza i wielu gości.

Wygłoszono dużo pięknych mów, poczem odbyło się wspólne śniadanie.

Urządzenia. Lecznictwo.

Nowy Szpital miał 30 łóżek. Inwentarz był bardzo dobry. W głównym budynku, na I. piętrze, mieściły się sale dla chorych i sala operacyjna.

W parterze były ambulatorja i magazyny. Obecny pawilon chirurgiczny służył wówczas jako oddział dla zakaźno chorych. W obecnym budynku administracyjnym mieściła się kuchnia, pralnia i magazyny, zaś na piętrze znajdowało się laboratorium chemiczno-

bakterjologiczne. Pierwszymi prymarjuszami (dyrektora szpitala wówczas nie było) byli pp. Dr. Kutna i bp. Dr. Ehrlich. Do większych operacyj zapraszano tuż chirurgów jak Dra Madejskiego, Tokarskiego, a w ostatnich czasach śp. Dra Słęką, dyr. Szpitala Powszechnego.

Z początku byłem jedynym sanitarjuszem w Szpitalu, aż do czasu sprowadzenia siostry pielęgniarzki z Niemiec, niejkiej Idy Silberstein.

Tuż przed wybuchem wojny światowej został bp. Dr. Ehrlich zamianowany prymarjuszem Szpitala Powszechnego. Na jego miejsce przyszedł Dr. Blech. Wprawdzie w nowym szpitalu niewiele się zmieniło, o ile chodzi o metody odżywiania i leczenia, to w każdym razie w porównaniu ze starym szpitalem, stosunki znacznie się poprawiły i były bezwzględnie korzystniejsze. Także i w nowym szpitalu gotowano na eksport, a mianowicie dla mieszkańców domu starców. Godność kucharki szpitalnej piastowała przez 40 lat moja żona bp. Serla.

Losy szpitala podczas wojny.

Gdy wybuchła wojna światowa, spisano i oddano na polecenie ówczesnego fizyka Dra Petersa i bp. Scheinbacha inwentarz szpitala na rzecz austriackiego szpitala Czerwonego Krzyża.

Do naszego szpitala zaczęto wkrótce przywozić rannych z frontu żołnierzy austriackich. Dowództwo nad szpitalem sprawował Dr. Słęk.

Ja pozostawałem nadal w szpitalu, ale żadnej płacy nie otrzymywałem i przymierałem z głodu.

W Kahale nie urzędowano, a jedynie bp. Scheinbach interesował się sprawami Gminy.

Przed poddaniem twierdzy przemyskiej moskalom, przeniesiono chorych do budynku gimnazjalnego przy ul. Słowackiego, zaś całe urządzenie przeniesiono do szpitala, urządzonego przez austriaków w domu Freudenheima. I tak więc przez cały czas pobytu Moskali w Przemyśle, stał nasz szpital zupełnie pusty. Zanim austriacy weszli do Przemyśla, zagospodarowali się w szpitalu na kilka ledwie dni—niemcy i ci spalili wszystkie księgi, papiery i dokumenty, dotyczące starego szpitala, które nagromadziły się w ciągu lat.

Mianowicie ułożyli oni na podwórzu szpitala stos, złożony z około 100 starych ksiąg, i podpalili.

Po odejściu Niemców, objęli nasz szpital z powrotem austriacy i urządzili w nim szkołę dla inwalidów wojennych.

Pod koniec wojny urządzono tu szpital epidemiczny Czerwo-

nego Krzyża dla ludności cywilnej, zarządzany przez fizyka. Taki stan rzeczy trwał i za czasów polskich, aż Gmina Żydowska odebrała swój zupełnie zniszczony szpital, który przeszedł wszelkie dole wielkiej wojny. Powoli zaczęto odbudowywać to, co obca moc i zła wola zniszczyły.

Historja nowego szpitala po roku 1923 jest znana i nie dodawać nie mogę.

Tak spędziłem prawie całe swoje życie w służbie żydowskiego Szpitala w Przemyśle.

W ciągu wielu lat, wśród licznych nieszczęść ogólnych i osobistych, pełniłem zawsze swój obowiązek sumiennie dla dobra chorych.

Obecnie, u kresu mego życia, wdzięczny jestem losowi, że na stare lata mogę żyć spokojnie i nie mam żadnego powodu do skarg.

Służbę w szpitalu żydowskim chcę pełnić nadal aż śmierć zwali mię z nóg...

Dr. AL. ST.

Echo minionych czasów . . .

Gmina Żydowska w Przemyśle nie posiada obecnie żadnego prawie materiału, dotyczącego dziejów starego szpitala jak i szpitalnictwa wogóle.

Stare księgi i zapiski szpitalne, które znajdowały się w archiwum szpitala, zostały doszczętnie zniszczone podczas wojny światowej, a w szczególności zostały księgi spalone przez wojska niemieckie (vide opowiadania M. Glanzmana). Zawierały one niewątpliwie mnóstwo cennych danych o szpitalnictwie żydowskim w Przemyśle.

Pewne szczegóły w tej materji można znaleźć w starych aktach gminnych m. Przemyśla. Z tych źródeł czerpali zapewne materiał do swoich monografij o Przemyśle, wzgl. o Żydach Przemyskich, autorzy Leopold Hauser i prof. Dr. M. Schorr.

W „Historji miasta Przemyśla” L. Hausera znajdujemy na str. 259. następujące uwagi na temat żydowskiego szpitala:

„Szpital Izraelicki założony został przez gminę izraelicką ze składek dobrowolnych w roku 1842. Majątek zakładowy składa się z realności i kapitału w sumie 4364 złr. 14 ct. w obligacjach.

Dochody szpitala stanowią: procenta od kapitału i dochód z łaźni izraelickiej. Nadzór prowadzi przemyska izraelicka Gmina Wyznaniowa, zarząd: zarządca, kontrolor i lekarz“.

Dzięki szczęśliwemu przypadkowi zachowała się po dzień dzisiejszy i znajduje się w posiadaniu kancelarii szpitala stara pieczętka szpitala żydowskiego w Przemyśle.

Pochodzi ona z pierwszej połowy XIX. w., na co wskazują akcesorja rysunku. Uderza w rysunku znakomite oddanie charakterystycznych cech ówczesnej epoki, co jest zasługą rytownika, który jako świetny obserwator, pieczętkę tę wykonał. Wyobrażony jest na pieczętce lekarz, ubrany według ostatniej mody-biedermaierowskiej— w długi obcisły frak z dwoma rzędami guzików, w wąskie spodnie, prawdopodobnie w paski, i wysoki charakterystyczny cylinder. Pan doktor w cylindrze na głowie, opierając się o swoją modną długą laskę, bada prawą ręką puls chorego, leżącego w łóżku. Kształt łóżka i spluwaczki (co za postęp higieny)! wskazują raczej na szpital.

Cały ten obrazek jest wiernem odbiciem ducha owego czasu i przemawia do nas dzisiaj jakby żywym językiem, jak echo minionych czasów...

Poniżej umieszczamy reprodukcję pieczętki w powiększeniu. Napis na niej brzmi: „Przemysler Isr. Spital“. Należy mieć na uwadze, że językiem urzędowym był wówczas niemiecki.

INSTYTUCJE WSPÓŁDZIAŁAJĄCE.

Należyte spełnienie zadania szpitala żydowskiego uwarunkowane jest wydatnem poparciem materialnem celów naszego Zakładu przez społeczeństwo żydowskie.

Pomoc ta objawia się przede wszystkim w utworzeniu zbiorowych organów, których celem jest bezpośrednia współpraca z kierownictwem szpitala w kierunku zapewnienia Zakładowi egzystencji i normalnego rozwoju.

Celom tym służy Komisja Szpitalna przy Gminie Wyznaniowej oraz spełnia je w miarę możliwości Towarzystwo Przyjaciół Szpitala Żydowskiego. O charakterze i działalności tych instytucyj jest mowa w następnym artykule p. Maurycego Schatzkera.

Z innych instytucyj społeczno-filantropijnych, których działalność pozostaje w mniej lub więcej ścisłym związku z celami, którym służy nasz szpital, zasługuje na uwagę w tem miejscu najstarsza placówka filantropijna w Przemyśle poświęcona opiece nad chorymi, tj. Stowarzyszenie „Bikur Cholim”.

Pp. Ochsenbergowi M. i Kahanemu A. zawdzięczamy umieszczone niżej interesujące dane, dotyczące rozwoju i działalności powyższej instytucji w Przemyśle.

MAURYCY SCHATZKER.

Działalność Komisji Szpitalnej i Tow. Przyjaciół Szpitala Żydowskiego.

W roku 1922 podjęła nowoobrana Rada Gminy Wyznaniowej w Przemyśle inicjatywę odbudowania szpitala żydowskiego, zniszczonego podczas wojny i postawiła na pierwszym planie swych poczynań sprawę sfinalizowania zaczętego dzieła.

Zmienne koleje naszego szpitala podczas wojny sprawiły, że z dawnej należycie wyposażonej instytucji pozostał jedynie znacznie uszkodzony budynek.

Za zniszczenie szpitala nie otrzymała gmina żadnego odszkodowania, a troskę o odbudowę pozostawiono wyłącznie społeczeństwu żydowskiemu.

W wykonaniu odbudowy szpitala powzięła Rada Gminy Wyznaniowej w dniu 22/2 1922 r. odpowiednią uchwałę, która

m. i. powierzyła prace w tej dziedzinie specjalnie wybranej Komisji Szpitalnej w składzie: pp. Samuel Babad, Markus Hacke, Mojżesz Katz, Joachim Klagsbald, Dr. Eugenjusz Eisner, Leon Kohn i podpisany jako przewodniczący.

Głównem zadaniem Komisji Szpitalnej w owym czasie było przyspieszenie tempa odbudowy szpitala przez dostarczenie odpowiednich środków finansowych.

Pierwsze posiedzenie Komisji odbyło się dnia 26/2 1923. Z miejsca rozpoczęto prace około adaptacji budynków i wyposażenia ich w odpowiednie urządzenia szpitalne, przyczem korzystano z zapasów Jointu, pozostałych z powojennej akcji odbudowy sanitarnej Wschodniej Małopolski, a to łóżek, naczyń, koców, bielizny, leków i instrumentów oraz gotówki w kwocie 1.300.000 Mkp.

Prace Komisji uległy jednak wkrótce zahamowaniu powodu braku funduszy. Środki, uzyskane ze zbiórek doraźnych i datków społeczeństwa, nie były wystarczające dla przeprowadzenia robót o tak znacznych rozmiarach.

Z inicjatywy Komisji Szpitalnej uchwaliła Rada Gminy Wyznaniowej w dniu 30/11 1923 kredyt w wysokości 1.500.000 Mkp. Następnie urządziła Komisja szereg imprez dochodowych i zbiórek, co w połączeniu z pomocą materialną Jointu umożliwiło kontynuowanie dzieła.

Przed otwarciem szpitala uchwaliła Rada Gminy zgodnie z referatem podpisanego na posiedzeniu w dniu 8/10 1923 r., że odtąd przeznacza się na pokrycie kosztów utrzymania szpitala dochody, uzyskane z opłat ślubnych w całości i 50%, wpływów z opłat za groby i nagrobki.

Na powyższym posiedzeniu zamianowany został p. Dr. Steinhardt A. dyrektorem szpitala żydowskiego.

Dnia 13/1 1924 r. odbyło się uroczyste otwarcie szpitala przy tłumnym udziale wszystkich warstw społeczeństwa żydowskiego.

Placówka ta stale się odtąd rozwija na pożytek chorych, Żydów i nie-Żydów.

Po otwarciu szpitala Komisja szpitalna nie ustawała w swej pracy, lecz zakres i charakter jej działalności uległ istotnej zmianie, ileż dotychczasowy cel pracy Komisji został zrealizowany.

Po oddaniu szpitala do użytku publiczności, prace Komisji szpitalnej szły w kierunku rozbudowania i ciągłego rozszerzenia szpitala oraz ulepszenia jego urządzeń.

Komisja szpitalna nie zaniedbywała też strony administracyjnej, tworząc organizację, umożliwiającą kontrolę gospodarki ogólnej.

Bardzo pożyteczny instrument dla realizowania przedsięwzięć kierownictwa szpitala uzyskaliśmy w założonym w roku 1924 „Towarzystwie Przyjaciół Szpitala“, które dzięki zapobiegliwości i energii swego pierwszego Prezesa prof. Gabrijela Teicha stale dostarczało poważniejszych kwot lub urządzeń wewnętrznych dla szpitala, a to głównie w czasie dobudowy skrzydła.

Pracując wspólnie z Dyrektorem Drem Steinhardtem przez lat 6 jako przewodniczący Komisji Szpitalnej, a obecnie od lat 4-ech, jako przewodniczący Towarzystwa Przyjaciół Szpitala, poczuwam się do miłego obowiązku podnieść Jego niespożyte zasługi około odbudowy, utrzymania i rozbudowy żydowskiego szpitala w Przemyśle.

ABRAHAM KAHANE.

Stow. „Bikur Cholim“.

Tradycja opieki nad chorymi w społeczeństwie żyd.

Dziedzina opieki nad chorymi zajmuje u narodu żydowskiego od najdawniejszych czasów bardzo poczytne miejsce. W Misznie spotykamy szereg zwrotów, świadczących o specjalnem wyróżnieniu tego objawu zainteresowania się losem bliźniego.

Mędracy nasi mawiali „Błogosławieni ci, którzy troszczą się o biednego, a niema biedniejszego nad chorego“.

Toteż w narodzie naszym zakorzeniła się tradycja służenia chorym pociechą i pomocą materialną, co znalazło wyraz w utworzeniu w środowiskach większych skupień żydowskich towarzystw, poświęconych wyłącznie opiece nad chorymi Żydami.

Na starym tutejszym cmentarzu żydowskim znajduje się m. i. kilka nagrobków, pochodzących z XVI i XVII wieku, na których zachowały się resztki napisów, świadczących o istnieniu w owych czasach w Przemyśle publicznej działalności charytatywnej wśród społeczeństwa żydowskiego i celowej pracy w kierunku zwalczania chorób wśród ludności żydowskiej.

Jeden z najstarszych pomników wskazuje na wybitną osobistość (imienia, ani daty śmierci nie można dokładnie odcyfrować), charakteryzowaną jako przywódca kraju*) i Gminy, który zbudował

---

*) t. zn. że był prawdopodobnie członkiem dawnego „Sejmu czterech krajów“ („Waad arba aracet“).

hekdejsz, łazienki i łaźnię rytualną. Ten sam działacz pozostawił — jak głosi napis — legat w wysokości po 100 zł. corocznie dla Erec Izrael, aż do przyjścia Mesjasza.(!)

Ze znacznie późniejszych czasów pochodzi nagrobek pewnego prezesa tutejszego kahału (Abraham Mosze bar Eljakum), który kierował „szpitalem położonym w mieście“.

Ciekawem jest zjawisko, że lekarzy chowano w jednym miejscu, tak że groby ich tworzą osobną grupę.

Na trzech nagrobkach lekarzy znajdujemy napisy, wystawiające ich zalety ludzkie i zawodowe. Szczególnie głoszą napisy, że jakkolwiek w pocie czoła zdobywali swój chleb codzienny, to zawsze spieszyli z pomocą potrzebującym.

Z zachowanych po dziś dzień statutów Stowarzyszenia Pomocy Chorym — Bikur Cholim w Przemyśle datuje się najstarszy egzemplarz z r. 1870 i znajduje się w archiwum Starostwa.

Ostatni przedrukowany statut pochodzi z r. 1905. Statut ten pisany jest po niemiecku żydowskimi czcionkami oraz po polsku.

Jako cel Stowarzyszenia określa udzielanie pomocy niezamożnym chorym przez dostarczanie im lekarstw i innych niezbędnych dla leczenia przedmiotów oraz pieniędzy.

MAX OCHSENBERG.

Działalność Stow. Bikur Cholim w Przemyśle.

Z końcem ubiegłego stulecia Stowarzyszenie Bikur Cholim było najpoważniejszą instytucją filantropijną w naszym mieście, zwłaszcza, że nie było wówczas jeszcze innych znaczniejszych instytucji dobroczynnych, jak Ochronka i t. p.

Bikur Cholim istnieje w Przemyśle już z górą 70 lat. Istnieje statut tego Stowarzyszenia z roku 1870. podpisany przez ówczesnego prezesa Osiasa Miesesa, ale nie jest to pierwszy statut. Istniał jeszcze o wiele starszy, który niestety zaginął.

Do Wydziału Bikur Cholim należeli w czasach przedwojennych najpoważniejsi obywatele miasta, którzy pracowali ofiarnie i bezinteresownie dla dobra Stowarzyszenia, nadając mu pierwszorzędne znaczenie i powagę.

Działacze jak Osias Mieses, Mojżesz Hirth, Szulim Baumwald, Leon Mesuse, Mendel Halpern, Efroim Laufer, Maurycy Briefer,

Dr. Kutna i jeszcze inni zdołali sobie zaskarbić wdzięczność i zaufanie szerokich mas ludności żydowskiej. Dowodem zaufania, którem cieszyło się Stowarzyszenie Bikur Cholim wśród prostego ludu, jest fakt, że bhp. Rojza Blech, osoba prosta, która całe życie spędziła samotnie, pracując bardzo ciężko, zapisała Stowarzyszeniu przed śmiercią swoją realność przy ul. Serbańskiej.

Po otrzymaniu tej fundacji, Wydział, w skład którego wchodzili Osias Miseses, Efroim Laufer, Mesuse i inni, zajął się zbieraniem środków pieniężnych, przy pomocy których wybudowano nowy dom w miejsce starego budynku. Dla dokończenia tej budowy zaciągnięto pożyczkę hipoteczną, którą podczas inflacji powojennej spłacił Efroim Laufer. Jego zasługą jest, że realność Stowarzyszenia pozostała bez długów. Pozatem bhp. Efroim Laufer był bezsprzecznie najbardziej zasłużonym dla Stowarzyszenia i wspominam jego pamięć z największą czcią.

Do Wydziału Bikur Cholim zakooptowano mnie w roku 1918.

Posiedzenia Wydziału Stowarzyszenia odbywały się w Klubie Towarzyskim i stały zawsze na wysokim poziomie. Stowarzyszenie miało na celu wspieranie biednych chorych. Z początku udzielano wsparcia w gotówce, później zamiast pieniędzy na lekarstwo, dawano w naturze lekarstwa, które apteki wydawały biednym chorym na recepty podpisane przez likwidatora Wydziału.

Muszę podkreślić, że Stowarzyszenie Bikur Cholim przed wojną, podczas wojny i po wojnie aż do uruchomienia żydowskiego szpitala spełniło doniosłe zadanie, umożliwiając leczenie się biednym chorym. Nie wystarczało samo zakupienie lekarstwa dla chorego, trzeba było biedakowi dać i lekarza. I tu muszę nadmienić, że pp. Lekarze żydowscy współpracowali z nami bardzo ofiarnie i udzielali bezpłatnie porad lekarskich.

Dopiero powstanie Szpitala Żydowskiego zwolniło ich od tej pracy, bo ambulatorjum szpitala przejęło ich funkcje, tj. bezpłatne ordynowanie dla biednych chorych, przyczem zauważam, że pp. lekarze szpitalni z p. Dr. Steinhardttem na czele szlachetnie wypełniają swoje ciężkie zadanie i Szpital żydowski stał się z czasem — dobrodziejstwem dla biednej ludności miasta Przemyśla, będąc równocześnie niezbędną ostoją dla zamożniejszych warstw społeczeństwa.

— ≡ ☸ ≡ —

O p i s b u d y n k ó w.

Szpital żydowski położony jest przy ulicy Szaszkiewicza 11., na wzgórzu w najzdrowszej dzielnicy miasta, w obszernym ogrodzie otoczonym również wielkimi ogrodami sąsiednimi jak gr. kat. Seminarjum Duchownego, starym od kilkudziesięciu lat zamkniętym cmentarzem żydowskim i innymi prywatnymi ogrodami.

Cały obiekt szpitala jest skanalizowany.

Szpital żydowski obejmuje trzy oddzielnie stojące budynki, a mianowicie:

- I. Pawilon główny,
- II. Pawilon chirurgiczny,
- III. Budynek gospodarski.

I. Pawilon główny.

Jest to budynek wolno stojący w ogrodzie, dwupiętrowy, mury, kryty blachą, składający się:

- a) z budynku głównego dawnego, zajmującego 344.70 m^2 powierzchni zabudowanej,
- b) skrzydła, dobudowanego przed trzema laty, a zajmującego 98.83 m^2 powierzchni zabudowanej.

Cała więc powierzchnia zabudowania Pawilonu głównego wynosi 443.53 m^2 .

System budowy jest korytarzowy.

Do budynku głównego wchodzi się przez westibul, który równocześnie służy za poczekalnię. Z westibulu prowadzi korytarz w głąb budynku. W połowie korytarza znajduje się klatka schodowa, konstrukcji żelaznej, ogniotrwałej o stopniach dębowych, prowadząca z parteru na pierwsze i drugie piętro, oraz strych.

Obok klatki schodowej jest odgałęzienie korytarza, prowadzące do skrzydła nowobudowanego.

Ogólna długość korytarza w parterze wraz z westibulem i korytarzem bocznym wynosi 19.30 m . b. to jest 44.50 m^2 czyli 134.47 m^3 pojemności.

Korytarze drugiego piętra mają długości 38.68 m . b. to jest 70.84 m^2 , czyli 241.58 m^3 .

W parterze z westibulu wchodzi się na prawo do ambulatorjum ginekologicznego, skórno-wenerycznego i ocznego, na lewo zaś pierwszymi drzwiami wchodzi się do ambulatorjum chorób wewnętrznych i oto-laryngologicznego, drugimi do pokoju położnej.

Z korytarza głównego, oddzielonego od westibulu ścianką oszkloną z drzwiami są osobne wejścia do jednej sali chorób chirurgicznych oraz dwóch sal septycznych, a z bocznego korytarza jest na prawo wejście do kotłowni i łazienek, następnie drzwi prowadzą do klozetu splukiwanego, zaś wprost wchodzi się do pokoju służby.

W parterze skrzydła nowodobudowanego znajduje pomieszczenie część administracyjna szpitala, składająca się z przedsionka, poczekalni i biura Zarządu.

Również w części nowodobudowanej w parterze osobnem wejściem przez przedpokój wchodzi się do kancelarii Dyrektora szpitala.

Na pierwszym piętrze wzdłuż całego budynku przebiega korytarz, oddzielony od schodów żelazną ozdobną kratą z drzwiami.

W korytarzu znajduje się oddzielone ścianą szklaną pomieszczenie dla dyżuru. Po prawej stronie korytarza znajduje się sala porodowa i trzy sale chorych, po lewej stronie naprzeciw sali porodowej jest sala operacyjna, poza nią gabinet przygotowawczy. W dalszym ciągu umieszczono pokój osesek i jedną separatkę.

Korytarzem bocznym przechodzi się do skrzydła nowodobudowanego, w którym znajduje pomieszczenie łazienka, obok dwa klozety, a następnie trzy separatki z osobnemi wejściami z korytarza.

Rozkład drugiego piętra jest zupełnie taki sam, jak na pierwszym piętrze, a pomieszczono tam cztery sale chorych, pięć separatek, pokój sanitariuszek, łazienkę i klozety.

Stropy w całym budynku są ogniotrwałe, posadzka w westibulu w parterze i łazienkach z płyt kamionkowych, w korytarzach, salach chorych, separatkach etc. posadzka deszczółkowa dębowa, froterowana.

Do wszystkich ubikacyj doprowadzone jest oświetlenie elektryczne, dostarczone z głównej stacji miejskiej.

Budynek jest ogrzewany piecami kaflowemi, w kilku ubikacjach są jeszcze piece murowane, które stopniowo wymienia się na kaflowe.

Rurociąg wodociągowy rozprowadza po całym budynku wodę, dostarczaną z wodociągu miejskiego, która jest stale bakterjologicznie badaną.

We wszystkich niemal ubikacjach są wyloty wodociągowe z muszlami, w ambulatorjach, gabinecie przygotowawczym, wszystkich separatkach i niektórych salach chorych są umywalnie porcelanowe.

II. Pawilon chirurgiczny.

Jest to budynek położony w głębi ogrodu szpitalnego, parte-

rowy, murowany, kryty blachą, w połowie podpiwniczony — o powierzchni zabudowanej 166.25 m².

Podobnie jak w pawilonie głównym, tak i w chirurgicznym, budynek przedzielony jest korytarzem z odgałęzieniami, z których wchodzi się osobnymi drzwiami do poszczególnych ubikacyj. W budynku tym są trzy sale chorych, jedna separatka, pokój sanitariuszek i kuchnia podręczna.

Ogólna długość korytarza wynosi 17.40 m. b., powierzchni 24.72 m², czyli 82.75 m³ pojemności.

Na końcu korytarza głównego w osobnej dobudówce umieszczony jest klozet splukiwany.

Posadzki w całym budynku tak w korytarzach, jak i w salach są dębowe, deszczółkowe, froterowane, w korytarzach biegną chodniki z linoleum.

Oświetlenie elektryczne doprowadzone do każdej ubikacji. Rury wodociągowe rozprowadzone są po całym budynku, w każdej sali chorych znajduje się umywalnia porcelanowa, w korytarzu wylot wodociągowy z muszlą.

Wszystkie ubikacje ogrzewane są piecami kaflowymi.

Pod częścią budynku w piwnicach są składy.

III. Budynek gospodarki.

Budynek ten murowany, kryty blachą, znajduje się przy ulicy Szaszkiewicza na samej granicy terytorjum szpitalnego i dzieli się na trzy poszczególne części:

- a) część parterową, mieszczącą kuchnię szpitalną wraz ze spiżarnią podręczną,
- b) część piętrową, w której pomieszczone są w parterze pokój kucharski, magazyn bielizny, pralnia, magazyn prowiantowy, część laboratorium, klozety i schody na piętro. Na piętrze mieszkanie zarządcy szpitala, składające się z dwóch pokoi, kuchni i przedpokoju oraz pokój lekarza.
- c) część parterową, w której mieści się dalsza część laboratorium, desyntezy i oddzielona korytarzem kostnica.

W ubikacjach mieszkaniowych piece są kaflowe, kuchnia również kaflowa z piecem piekarskim i dwoma pieczarnikami.

Posadzki w mieszkaniach dębowe deszczółkowe, w kuchni, spiżarni i sionce przed kuchnią oraz w laboratorium i desyntezy kamionkowe, w pralni i kostnicy betonowa. Wodociąg rozprowadzony po całym budynku, w kuchni kadzie do zmywania naczyń wyłożone płytkami fajansowymi, w laboratorium muszla z wylotem

wodociągowym i umywalnia porcelanowa, w kostnicy urządzenie do mycia zwłok zmarłych.

Oświetlenie elektryczne doprowadzone do wszystkich ubikacyj.

Dr. AL. STEINHARDT.

Ustrój wewnętrzny szpitala.

Zwierzchność i nadzór nad szpitalem należy do Żydowskiej Gminy Wyznaniowej m. Przemyśla, która jest zarazem właścicielką tego Zakładu. Bezpośrednio zaś kieruje szpitalem dyrektor.

Dyrektor szpitala Żydowskiego jest przedstawicielem szpitala nazewnątrz, kierownikiem zakładu, wreszcie zwierzchnikiem służby lekarskiej, pielęgniarzkiej, administracyjnej i gospodarczej. Dyrektor pełni swoje agendy w myśl statutu uchwalonego przez plenum Żydowskiej Gminy Wyznaniowej (z r. 1923) oraz każdorazowych zarządzeń i uchwał Gminy.

Szpital Żydowski w Przemyśle czerpie środki na swoje utrzymanie i leczenia z następujących źródeł:

1) Stała miesięczna subwencja Gminy Żydowskiej w Przemyśle. Na ten cel przeznaczone są wpływy Gminy z opłat ślubnych, pogrzebowych, nagrobkowych i tp.

2) Opłaty szpitalne za leczenie i utrzymanie chorych.

3) Zapisy, ofiary i darowizny.

4) Jednorazowa subwencja Rady m. Przemyśla.

Wysokość opłat szpitalnych dziennych za leczenie i utrzymanie (na kl. I. II. i III.) ustala Rada Gminy Żydowskiej w Przemyśle. Także Gmina Żydowska decyduje o bezpłatnem przyjmowaniu biednych chorych, względnie o udzielaniu niezamożnym zniżek z obowiązującej taksy. Gmina czyni to przy pomocy Komisji Szpitalnej, organu doradczego i opinującego, składającej się z kilku radnych i obywateli oraz delegatów towarzystw charytatywnych. Komisja Szpitalna odbywa swoje posiedzenie kilka razy w tygodniu, na których rozpatrywuje podania o przyjęcie i wydaje opinie.

Szpital Żydowski w Przemyśle posiada 3 oddziały i 6 przychodni oraz 1 pracownię bakteriologiczno-chemiczną.

Na czele szpitala stoi Dr. A. Steinhardt, jako dyrektor od 30 grudnia 1923 r.

Zasadniczy podział szpitala jest następujący:

Oddział chor. wewnętrznych: 10 sal.

Prymarjusz: Dr. AL. STEINHARDT.

Oddział ginekologiczno-położniczy: 8 sal.

Prymarjusz: Dr. Z. DIAMAND.

Oddział chirurgiczny: 6 sal (z czego 2 septyczne).

Prymarjusz: Dr. M. TÜRKEŁ.

Ogółem etatowo około 100 łózek.

Ambulatorjum chor. wewnętrznych i dzieci:

Kierownicy: Dr. A. STEINHARDT i Dr. I. WILCZER.

Do r. 1932 pracował na oddziale wew. Dr. KNOLLER.

Ambulatorjum ginekol.-położnicze:

Kierownicy: Dr. Z. DIAMAND, Dr. M. ABERDAM,
Dr. A. REIF.

Ambulatorjum chor. chirurgicznych:

Kierownik: Dr. M. TÜRKEŁ.

Ambulatorjum chorób ocznych:

Kierownicy: Dr. MIESES-REIFOWA i Dr. E. EISNER.

Ambulatorjum chor. oto-laryngologicznych:

Kierownik: Dr. M. GANS.

Ambulatorjum chor. skórno-wenerycznych:

Kierownicy: Dr. S. TURNHEIM i Dr. BRAND.

Pracownia chemiczno-bakterjologiczna:

Kierownik: Dr. SCHATTNER.

Na podstawie umowy wykonuje p. Dr. A. Rinde, rentgenolog, w swoim zakładzie wszelkie czynności z zakresu rentgenologii.

Do personelu lekarskiego należą ponadto dwaj lekarze-sekondariusze, przyjmowani na okres jedno, ew. dwuroczny na podstawie konkursu.

Personal administracyjny i pielęgniarstwo:

- 1) zarządca szpitala: H. Raab.
- 2) Sekretarka.
- 3) Położna.
- 4) pielęgniarki i 4-5 praktykantek-uczenic.
- 5) sanitariusz.

Służba szpitalna:

- 1) Kucharka i jedna pomocnica kucharska.
- 2) Dozorca.
- 3) Pracznia i dwie pomocnice.
- 4) 6 do 8 posługaczek na oddziałach.

Urządzenia specjalne:

- 1) Sala operacyjna wraz z salą przygotowawczą.
  - 2) Sala porodowa (o dwu łózkach operacyjnych).
  - 3) 3 sale dla ambulatorjów.
  - 4) Pracownia bakteriologiczna wraz z oddziałem sterylizacyjno-dezynfekcyjnym, obejmująca 3 pokoje.
  - 5) Kostnica ze stołem sekcyjnym.
  - 6) Apteczka podręczna.
  - 7) Łazienki na oddziałach.
  - 8) Kotłownia centralna.
  - 9) Kuchnia.
  - 10) Pralnia.
  - 11) Skład żywnościowy i 12) bielizniarnia.
  - 13) Kąpiel dla personelu.
  - 14) Kancelaria administracyjna i dyrekcji.
-

Nowe skrzydło głównego pawilonu.

Fragment ogrodu.

CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA.

S P R A W O Z D A N I E ODDZIAŁU CHORÓB WEWNĘTRZNYCH.

Prymarjusz Dr. ALEKSANDER STEINHARDT.

Oddział wewnętrzny mieści się na II. piętrze głównego budynku i obejmuje 10 pokoi, w tem 3 separatki i 5 większych pokoi dla chorych, pokój dyżurny, oraz pokój dla pielęgniarzki.

Przed otwarciem szpitala w r. 1924, znajdowała się ta część budynku w bardzo opłakanym stanie. Podłogi były zgnite i zniszczone, piece kaflowe przepalone i walące się, okna spowodu braku konserwacji spruchniałe, szyby pobite, popękane i tp.

Nawet po otwarciu i jako takiej adaptacji wygląd tego oddziału pozostawiał wiele do życzenia. Poza lichymi żelaznymi łózkami, ze skąpą pościelą, oddział wewnętrzny niczego więcej nie posiadał. Dużo w ostatnich 10-ciu latach zmieniło się na korzyść lub prawie niedopoznania, jednakże braki pozostały nadal wielkie.

Usunięcie ich staje się obecnie nieodzowne, jeżeli chce się umożliwić oddziałowi należyty rozwój, zgodny z postępem nauki lekarskiej i szpitalnictwa.

Licząc się z jednej strony ze szczupłymi dochodami, a z drugiej ze szczupłością pomieszczenia, musiano zaprowadzić pewien ustalony sposób przyjmowania poszczególnych przypadków chorobowych.

Przeprowadzono ścisłą selekcję chorób, dzieląc je na t. zw. lekkie, krótkotrwałe, choroby nieuleczalne i nadające się sensu stricto do przyjęcia. Choroby zakaźne wykluczono w zupełności ze szpitala. Choroby krótkotrwałe mogą być wyleczone w domu lub ambulatoryjnie, wobec długotrwałych i nieuleczalnych chorób istniała obawa zatarasowania całego oddziału i zamienienia szpitala na rodzaj przytułku. Dlatego wykluczono także i te wypadki chorobowe. Wobec takiego stanu rzeczy statystyka nasza z ostatnich 10-ciu lat, jakkolwiek bardzo pouczająca nie daje jednak prawdziwego przeglądu chorobowości, lub śmiertelności ludności żydowskiej w Przemyślu.

Nasuwać się przy jej badaniu następujące rozważania:

Ilość chorych leczonych w ambulatorjach i oddziałach (w tym czasie od 1924 do 1933 r. t. zn. przez 10 lat) wynosi 21.166. Po odliczeniu leczonych w tym czasie nieżydów w ilości 2.552, zostaje 18.614 Żydów. Nie uwzględnia się przytem tej okoliczności, że jeden chory bywał często kilka razy leczony; suma leczonych wynosiłaby wówczas znacznie więcej. Rozumując w ten sposób, doszłibyśmy do konkluzji że prawie każdy obywatel żydowski miasta Przemyśla, był leczony raz lub więcej razy w naszym szpitalu. Istotnie przeważająca część ludności żydowskiej korzystała z dobrodziejstwa leczenia w naszym zakładzie.

Co się tyczy ilości leczonych nieżydów, procent ich na oddziale wewnętrznym wynosi 14.45, a w ambulatorjum zaś 16%.

Po pomnożeniu tych cyfr przez 3, to znaczy przez ilość oddziałów otrzymamy pokaźną cyfrę, świadczącą dobitnie o zasięgu naszej popularności zaufania wśród szerokich warstw społeczeństwa.

W tem miejscu należy podnieść, że pacjentela nasza rekrutuje się w pokaźnej ilości przypadków z poza Gminy m. Przemyśla, z najdalszych niemal krańców Małopolskiej Środkowej i Wschodniej. Przy zestawieniu statystyki uwzględniono tylko główne schorzenie pacjenta, to znaczy to, dla którego w danej chwili udawał się po poradę do szpitala, natomiast pominięto schorzenia uboczne lub towarzyszące, które notowano dokładnie na każdej karcie szpitalnej.

Obecnie jesteśmy w posiadaniu wcale ciekawego i obszernego materiału statystycznego i naukowego, czekającego dokładniejszego opracowania.

Liczba chorych w ostatnim 10-cioleciu stale wzrasta, mimo, że opłaty szpitalne w porównaniu z innemi zakładami są znacznie wyższe. Wprawdzie w ostatnich 3-ach latach przyrost na oddziałach nie jest tak widoczny jak dawniej, niemniej wzrasta stale liczba leczonych ambulatoryjnie, co poniekąd jest odzwierciedleniem ciężkiego położenia ekonomicznego ludności żydowskiej.

Odsetek leczonych bezpłatnie na oddziałach dochodzi do 65% i więcej, podczas gdy przychodnie udzielają porad lekarskich z reguły bezpłatnie.

W roku 1930 dochodzi liczba chorych na oddziale wewnętrznym do maksimum, natomiast odsetek śmiertelności spada do minimum. (6%). Zaznaczyć wypada, że wysoki odsetek śmiertelności 12%, notowany w niektórych poprzednich latach, jest tylko pozorny i pochodzi stąd, że do szpitala skierowuje się w ogólności ciężkie przy-

padki, a nie rzadko po dłuższem prywatnem leczeniu, gdy są prawie in extremis.

Organizacja służby lekarskiej:

W szpitalu mieszka stale dwóch lekarzy sekundariuszy. Pełnią oni kolejno 24-godzinny dyżur. Lekarz dyżurny niesie pomoc tylko w przypadkach nagłych, a pod nieobecność prymarjuszów jest odpowiedzialny za cały tok pracy szpitalnej.

W razie potrzeby porozumiewa się z danym prymariuszem.

Służba lekarska odbywa się w następującej kolejności:

Codziennie rano sekundarjusz obchodzi sale chorych odbywając t. zw. ranną wizytę. Notuje wówczas wszystkie zmiany zaszłe od ostatniej wizyty.

Główna wizyta odbywa się o godzinie 10-tej rano w obecności prymarjusza i sekundarjusza, oraz personelu pielęgniarskiego danego oddziału, przyczem następuje raport z przebiegu danej choroby, badań głównych i dodatkowych, wykonywuje się ważniejsze zabiegi, zapisywuje diety, leczenie, wypisywanie chorych i tp., oraz układa się plan postępowania na następne 24 godziny.

O godzinie 16-tej rano odbywają sekundariusze wieczorną wizytę. W razie potrzeby zaprasza się lekarzy danych specjalności na konsylia, lub też przenosi się chorych na inne oddziały stosownie do potrzeb danego schorzenia. Istnieje zatem ścisła współpraca między poszczególnymi oddziałami.

Dla zorientowania się w danych co do ruchu chorych chorobowości i podziału chorób podług dżagnoz i tp. podajemy dwie karty statystyczne oddziału wewnętrznego z ostatnich 10-ciu lat, a mianowicie:

- 1) wykaz chorób leczonych na oddziale.
- 2) „ „ leczonych ambulatorjum.

Wykaz chorób wewnętrznych leczonych

Rok	Choroby serca	Choroby organów brzusznych	Rheuma	Nowotwory	Krzywica	Choroby gruczołów chłonnych	Choroby krwi	Choroby płuc	Organiczne cho- roby nerwowe	Meningitis	Neurastenia	Hysteria	Angina	Influenza	Pleuritis	Asthma bronchiale	Diabetes	Choroby gruczołów dokrewnych	Sepsis	Intoxicatio
1924	185	178	91	12	28	38	50	385	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1925	179	233	99	12	25	39	66	403	30	4	61	12	42	44	22	2	9	3	—	—
1926	98	197	24	10	23	—	35	466	56	—	23	5	37	45	47	14	14	8	—	—
1927	246	286	44	6	15	—	78	395	41	2	75	3	40	45	16	13	8	23	—	2
1928	209	201	31	18	25	—	81	413	65	5	43	—	25	43	12	23	13	5	—	—
1929	53	178	18	7	18	—	51	510	45	—	35	7	13	18	14	—	—	7	3	—
1930	13	153	31	6	4	—	53	280	24	—	21	2	30	22	11	—	3	12	—	—
1931	179	129	33	—	—	—	13	265	1	—	29	21	16	19	—	—	3	8	—	—
1932	187	180	31	6	5	—	26	318	36	2	42	3	24	28	12	5	6	18	—	1
1933	255	157	17	2	2	32	30	394	164	22	18	5	8	22	18	1	6	4	1	—
Razem	1721	1892	919	79	145	109	483	3826	462	35	347	58	235	286	152	58	62	88	4	3

w ambulatorjum w latach 1924—1933.

Singult. epid.	Gruźlica kości i stawów	Psychoza	Choroby narządu ruchowego	Herpes zoster	Choroby dróg mo- czowo-płciowych	Czerwotka	Świnka	Wiatrówka	Koklusz	Stan zapalny mózgu	Lues	Róża	Malaria	Obserwacje	Varia	Mężczyzn	Kobiet	Dzieci	Nieżydów	R a z e m
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	210	179	332	570	450	155	1316
7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73	—	330	653	386	275	1365
—	1	—	47	9	27	1	1	9	3	5	—	—	—	83	81	430	701	225	247	1355
—	3	6	73	6	38	2	—	1	55	—	7	1	—	42	238	510	808	382	110	1810
—	6	4	7	3	33	—	—	—	1	—	25	—	2	96	212	502	722	211	163	1598
—	4	—	52	8	37	—	—	15	4	3	—	—	—	98	106	511	593	214	196	1318
—	—	—	13	5	13	—	—	1	14	23	7	3	1	35	26	403	480	33	200	926
—	—	—	20	—	11	—	2	3	—	—	—	1	—	92	106	380	520	51	280	951
—	1	1	21	—	—	—	—	—	2	—	7	—	—	97	107	573	629	—	350	1202
—	1	13	25	1	—	—	—	—	39	—	10	—	—	104	249	700	1000	50	179	1750
7	16	24	258	32	196	3	3	29	117	31	56	5	3	930	1304	5244	6304	1984	2155	13,591

Wykaz chorób wewnętrznych leczo-

Rok	Choroby serca i naczyń	Choroby organów brzusznych	Rheuma	Nowotwory	Choroby płuc	Choroby krwi	Organiczne choroby nerwowe	Meningitis	Neurasthenia	Histeria	Angina	Influenza	Pleuritis	Asthma bronchiale	Diabetes	Choroby gruczołów dokrewnych	Gruźlica kości i stawów	Psychoza	Choroby narządu ruchowego
1924	12	15	16	9	37	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1925	24	52	6	11	46	4	7	1	9	3	2	41	8	4	5	1	2	1	—
1926	19	23	6	6	25	4	8	1	4	6	1	21	9	—	3	—	4	1	—
1927	40	22	5	5	38	5	5	3	10	1	—	33	10	7	2	—	1	1	1
1928	58	45	13	9	48	8	19	2	8	6	1	20	13	1	6	3	4	1	3
1929	53	29	17	12	60	7	31	4	8	1	3	11	13	—	—	10	8	1	3
1930	66	45	7	13	65	5	7	3	8	2	15	15	16	—	7	5	1	6	13
1931	74	34	12	15	49	15	16	3	4	7	1	8	10	3	8	17	3	2	1
1932	66	50	1	11	47	18	6	6	29	2	—	—	9	5	12	—	3	1	5
1932	55	47	4	7	49	8	13	6	7	1	2	25	10	4	—	2	1	1	9
Razem	449	357	87	98	473	77	102	29	87	29	25	174	98	24	43	38	27	15	35

nych na oddziale w latach 1924—1933.

Herpes zoster	Choroby dróg moczowo-płciowych	Koklusz	Stan zapalny mózgu	Lues	Róża	Malaria	Lymphomata	Kephalgia	Dur brzuszny	Sepsis	Intoxicatio	Varia	Obserwacje	Mężczyzn	Kobiet	Dzieci	Nieżydów	R a z e m
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	24	3	40	61	5	2	120
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8	3	1	61	89	23	5	244
—	10	—	—	2	1	—	—	—	2	1	2	—	—	64	86	8	19	156
6	10	—	—	1	2	—	—	—	3	1	1	15	2	71	94	20	39	224
—	21	—	1	1	3	2	—	—	—	4	—	3	4	118	172	20	54	310
—	24	—	1	2	—	2	2	—	1	3	1	20	6	121	184	20	92	325
2	26	—	—	5	—	—	2	5	4	—	5	21	15	158	200	23	79	381
1	27	—	—	5	2	—	—	1	1	—	2	7	10	149	180	12	48	341
1	22	—	2	5	—	—	—	2	—	1	—	14	6	144	181	—	—	325
1	14	2	—	2	—	1	2	—	3	—	1	34	—	120	170	32	59	322
10	154	2	4	23	8	5	6	8	15	11	20	141	47	1046	1417	163	397	2748

S P R A W O Z D A N I E

ODDZIAŁU GINEKOLOGICZNO-POŁOŻNICZEGO.

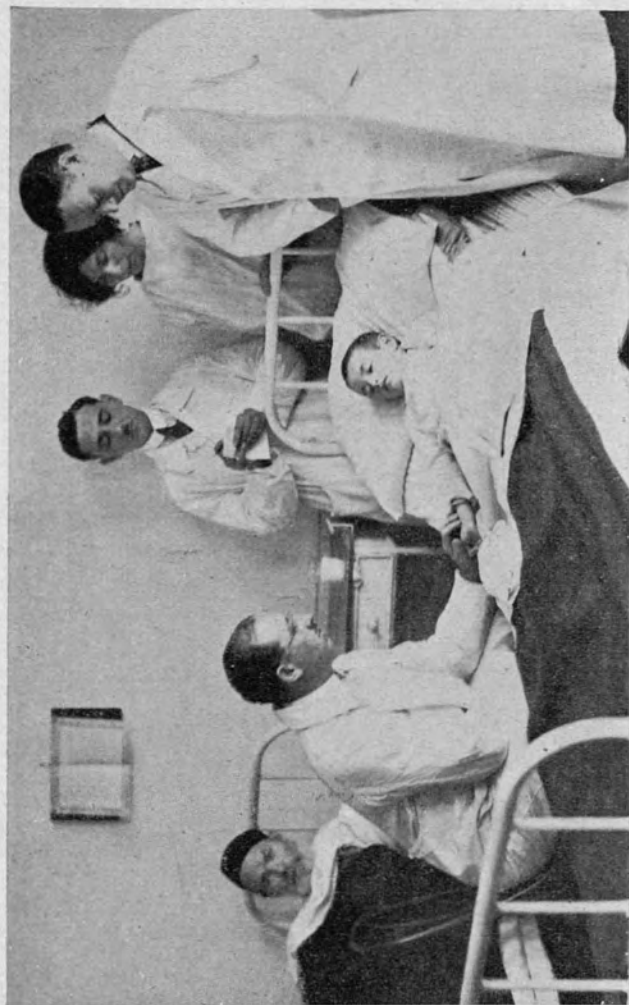
Prymarjusz: Dr. ZYGFRYD DIAMAND.

Dziesięć lat mija od chwili założenia naszego szpitala. Czas ten obfitował w momenty wzrostu i upadku, w chwile przykre i przyjemne.

W czasie pomyślnym dla naszego społeczeństwa szpital rozwijał się w tempie iście amerykańskiem, ostatnio jednak z powodu powszechnej pauperyzacji, a zwłaszcza społeczeństwa żydowskiego w rozbudowie naszego domu zdrowia, w którym szukają ratunku liczne rzesze ludności, widoczna jest stagnacja. Obecnie dzięki energicznemu wysiłkowi dyrektora szpitala oraz ofiarnej pracy lekarzy widać powolny ale pewny postęp.

Oddział ginekologiczno-położniczy szpitala żydowskiego zajmuje pierwsze piętro, gdzie znajdują się rodzące położnice i ginekologicznie chore niegorączkujące. Wypadki septyczne i gorączkujące umieszcza się na parterze, obecnie wspólnie z oddziałem chirurgicznym. Korytarz oddziału ginekol.-położ. został zmniejszony, przyczem stworzono estetycznie urządzonej kancelarję dla prymarjusza i pokój dla służby. Punkt środkowy oddziału stanowi duża sala porodowa. Sala ta jest oświetlona pięcioma lampami, przymocowanymi do sufitu, a ponadto ruchomo stojącym reflektorem. W sali tej mieszczą się dwa łóżka operacyjne, wyższe od zwykłych łóżek, dające się przy pomocy prostej konstrukcji zamienić w stół operacyjny. Na przedniej ścianie jest umieszczona umywalnia z kurkiem do zamykania łokciem, a obok niej hydrant do zmywania ścian i podłogi. Ze sprzętów mieszczą się w sali szafa na instrumenty, stoły z obiciem metalowem na instrumenty oraz stół do powijania dzieci. W kącie znajdują się stojaki, puszki z gazą i z opatrunkami, a nadto małe biurczko.

Naprzeciw sali porodowej znajduje się sala operacyjna, z której dwoje drzwi prowadzi na korytarz, trzecie do pokoju przygotowawczego. Ściany tych sal są gładko szpachtlowane i lakierowane, a w sali przygotowawczej ściana, na której przymocowane są trzy umywalnie z zimną i ciepłą wodą, wyłożona jest białymi płytkami. Podłogi tych sal są wylane terazzem bez fug. Są one ułożone falisto tak że płyny wylane spływają do ścieków o zamknięciu syfonowem umieszczonym przy ścianie. Sala operacyjna ma duże okno północne, kąty zaokrąglone. Salę tę oświetla duża lampa bezcieniowa, a ze

Sala chorych oddziału wewnętrznego.

sprzętów mieści ona stół operacyjny, stół na instrumenta i stojaki na puszkę. Naprzeciw sali operacyjnej znajduje się sala położnic o 4 łózkach. Te trzy ubikacje są oddzielone szklanymi drzwiami od reszty korytarza, w którym znajduje się sala ginekologiczna (8 łózek) sala II. kl. (4 łózka), jedna separatka i sala osesków. W nowo wybudowanym traktcie znajdują się łazienki oddziałowe, klozety oraz trzy separatki. Służbę lekarską na oddziale pełnią sekundarjusze, którzy niosą doraźną pomoc w nagłych i niecierpiących zwłoki wypadkach, pozatem są zobowiązani wezwać telefonicznie względnie porozumieć się z prymarjuszem. Dyżur trwa 24 godzin podczas którego sekundarjusz musi być obecny przy każdym porodzie. Chorych obsługuje położna, siostra, uczennice i dwie posługaczki, które pełnią służbę nocną wyłącznie dla oddz. ginek. położ. Odnośnie do przygotowań do badań i porodów obowiązują przepisy kliniki lwowskiej. Badania wewnętrzne rodzących ograniczone są do minimum, głównie przed zabiegiem operacyjnym, a dla zorientowania postępu porodu bada się per rectum. Osoby przybywające na oddział położniczy są badane przez lekarza dyżurnego, a po stwierdzeniu braku gorączki otrzymują kąpiel, czystą szpitalną bieliznę i przechodzą na salę porodową, gdzie zostają pod opieką położnej. Chore ginekologicznie przechodzą po otrzymaniu kąpieli i czystej bielizny na salę chorych. Operacje położnicze wykonuje się ściśle według wskazań. Tem, jak i stosowaniem preparatów przysadki mózgowej tłumaczy się stosunkową małą ilość porodów kleszczowych. W ubiegłym dziesięcioleciu przyjęto w ambulatorjum 3819 chorych. Najliczniejszą frekwencję wykazuje rok 1931 (515 chorych). Na oddziale ginekologicznym przyjęto w tym samym czasie 1239 chorych przyczem najliczniejszą frekwencję wykazuje rok 1929 (281 chorych).

Odnośnie do rodzajów wypadków i zabiegów odsyła się czytelnika do niżej podanych tablic:

Tab. 1.

**Statystyka ruchu chorych w ambulatorjum
położniczo-ginekologicznem. (1924 — 1933).**

Rok	Niedorozwój płciowy	Zapalenia i zakażenia	Guzy dobrotliwe	" złośliwe	Zmiany położenia	Ciąża pozamacierna	Cierpienia urazowe	Ciąża i abortus	Choroby dróg moczowych	Chor. wewnętrz. wydziel.	Pollipy	Plastyka brzucha, sromu	Zwężenia } szyjki schorzenia }	Nieprawidłowe zwinienie macicy	Zaburzenia przekrw.	Zaburzenia miesiączk.	Sterilitas	Varia	R a z e m
1924	13	35	7	3	20	—	3	101	11	13	—	—	—	—	—	—	—	61	287
1925	7	122	39	8	55	1	13	—	17	48	36	—	13	—	—	—	—	3	362
1926	9	145	48	13	60	—	4	—	59	65	45	—	10	—	—	—	—	18	476
1927	10	51	7	18	48	8	26	131	36	26	20	9	20	—	—	—	—	2	412
1928	7	49	16	5	29	1	—	10	—	—	—	—	12	10	17	8	8	58	230
1929	18	36	17	—	57	1	—	45	—	—	40	—	17	13	36	36	27	74	417
1930	1	87	7	2	14	1	—	219	—	—	6	—	7	—	16	41	14	75	490
1931	2	90	9	3	16	—	—	313	—	—	5	—	9	—	14	37	15	2	515
1932	—	26	8	7	10	—	—	181	—	—	7	—	2	—	9	22	4	28	304
1933	1	31	12	2	8	—	—	157	—	—	2	—	3	9	6	15	2	78	326
Razem	68	692	170	61	317	12	46	1026	123	152	161	9	93	32	98	159	70	530	3819

Tab. 2.

**Statystyka ruchu chorych
na oddziale ginekologicznym. (1924—1933).**

Rok	Niedorozwój płciowy	Zapalenia i zakażenia	Guzy dobrośliwe	„ złośliwe	Zmiany położenia	Ciąża pozamacierna	Cierpienia urazowe	Ciąża abortus	Choroby dróg moczowych	Choroby wewn. wydzielania	Polipy	Plastyka brzucha, genit.	Zwężenia schorzenia } szyjki	Zaburzenia przekrwitowe	Zaburzenia miesiączk.	Varia	R a z e m
1924	3	23	2	2	2	1	1	99	1	—	—	—	—	—	—	9	143
1925	1	10	11	2	6	1	3	—	2	5	20	1	—	—	—	3	65
1926	1	25	10	5	3	3	1	—	—	4	9	—	3	—	—	6	70
1927	3	14	3	6	10	3	10	—	11	10	8	3	10	—	—	33	124
1928	—	18	14	2	6	5	—	60	—	—	8	—	5	—	2	7	127
1929	—	25	17	3	7	3	—	158	—	—	5	4	—	1	—	58	281
1930	5	26	9	2	6	2	—	53	—	—	5	—	—	—	—	18	126
1931	—	1	5	2	1	3	—	88	—	—	7	—	—	—	—	3	110
1932	—	14	6	3	—	—	—	58	—	—	6	—	—	—	1	11	99
1933	—	11	5	—	1	1	—	60	—	—	3	—	—	2	1	10	94
Razem	13	167	82	27	42	22	15	576	14	19	71	8	18	2	5	158	1239

Tabl. 3.

**Statystyka ruchu chorych
na oddziale położniczym 1924 — 1934.**

Rok	Porody prawidł.				Cięża wieloraka	Razem	PORODY OPERACYJNE												Atonia, krwotoki	Placenta praevia	Eclampsja	Sepsis
	„ przedwczesne i poronienia	„ operacyjne					Kleszcze	Obrót	Cięcie cesarsk.	Metreuryza	Pośladowkowe	Twarzowe	Wymóżdzenie, rozkawałkowanie	Reczne wydobycie łożyska	Epizotomia szycia pochwy, szyjki, krocza							
1924	49	21	12	—	82	4	1	2	3	—	—	—	2	—	15	—	—	—	—	—	—	—
1925	103	33	20	1	157	14	1	3	—	—	—	—	2	—	24	5	—	2	—	—	—	—
1926	129	48	26	5	208	19	2	5	—	—	—	—	—	—	68	8	—	2	—	—	—	—
1927	114	10	36	6	166	17	4	7	5	—	—	—	3	—	33	6	—	1	2	—	—	—
1928	128	8	46	4	186	24	—	3	—	12	2	3	2	45	2	—	1	1	—	—	—	—
1929	172	—	46	2	221	16	3	5	—	12	—	5	5	72	8	—	—	1	—	—	—	—
1930	148	15	32	4	239	9	—	6	—	11	—	4	2	96	4	4	2	—	—	—	—	—
1931	220	11	41	—	276	15	2	5	—	15	—	3	1	68	7	1	2	2	—	—	—	—
1932	182	10	24	—	236	7	—	5	—	4	2	1	5	104	4	2	1	2	—	—	—	—
1933	155	4	19	—	198	7	—	3	—	8	—	1	—	82	—	—	1	—	—	—	—	—
Razem	1400	160	302	22	1969	132	13	44	8	62	4	24	15	607	44	7	12	8	—	—	—	—

Tab. 4.

**Statystyka urodzeń na oddziale położniczym
w latach 1924 — 1933.**

Rok	P o r o d y	Ilość dzieci	P ł e ć		Żywo urodzone		Zmarło		Opuściło zdrowych	Urodzone nieżywe	
			męska	żeńska	donosz.	niedo- nosz.	donosz.	niedo- nosz.		donosz.	niedo- nosz.
1924	76	77	35	42	69	6	2	1	72	1	1
1925	148	148	80	68	135	2	3	1	133	3	8
1926	253	258	115	143	239	2	1	—	244	7	6
1927	166	166	65	95	153	6	4	3	152	7	2
1928	186	194	100	94	173	2	—	2	173	14	7
1929	184	186	97	89	173	7	2	4	174	1	5
1930	243	248	127	121	223	4	2	4	221	10	11
1931	235	240	121	119	214	14	4	12	212	5	7
1932	212	217	115	102	197	—	4	—	193	13	7
1933	179	181	94	87	168	2	3	2	165	11	2
Razem	1884	1909	949	960	1750	43	26	28	1739	72	55

SPRAWOZDANIE ODDZIAŁU CHIRURGICZNEGO.

Prymarjusz: Dr. MAREK TÜRKEL.

Było to w roku 1912, kiedy korzystając z zaproszenia błp. Dra Hugona Ehrlicha poraz pierwszy w mem życiu przekroczyłem bramę ówczesnego szpitala żydowskiego.

Z wrażeń, jakie wówczas odniosłem wszystkie na ogół przysłoniła mgła zapomnienia za wyjątkiem jednego, które głęboko wcisnęło się w moją pamięć. Była niem pracownia bakterjologiczna.

Pamiętam tylko szereg stołów gęsto pokrytych najrozmaitszemi przyborami poprzez które przezierały liczne plamy różno-kolorowych barwików, jakiś mikrotom, mikroskop i porozkładane preparaty.

Przez okno zaglądała wysoka nieskoszona trawa. Wszystko tu trwało w dziwnej ciszy i bezruchu. Żadnego chorego, żadnej pielęgniarki tylko ciche brzęczenie much w ciepłym słońku jesiennego południa. I widzę tylko postać dra Ehrlicha na tle swego nieodłącznego mikroskopu, uwijającego się między stołami i objaśniającego mi całe urządzenie pracowni.

Ta wysoko postawiona pracownia, własność duchowa i materialna rozmiłowanego w tych badaniach dra Ehrlicha, lekarza o wielkich walorach naukowych, była właściwie alfą i omegą tej całej placówki.

Leczenie chorych i urządzenia lecznicze nie stały na wysokości swego zadania, zakres ich rozgłosu był mały, a opinia ogólna oznaczała ówczesny szpital żydowski mianem przytułku dla kilku starych złamanych życiem i steranych chorobami staruszków.

Garść takich wspomnień i wrażeń pozostała we mnie po dzień dzisiejszy. Przez moje najśmielsze marzenia nie mogła przejść wówczas myśl, że kiedyś jeszcze w te progi wrócę.

Kiedy w r. 1924 przywrócony został do życia ten szpital na którym czas wojenny wyrył głęboko swoje niszczycielskie znamię podzielone były głosy co jego przyszłości. Byli optymiści pełni energii i planów, rozentuzjasmowani odbudową wielkiego dzieła, któremu przepowiadali świetny rozwój. Byli i ludzie ciemno patrzący w świat i niewierzący, by ta nowa placówka żydowska mogła się na dłuższą metę utrzymać. Między tymi ostatnimi byli też i lekarze, którzy w dobrej pozatem wierze starali się we mnie wyrobić przeko-

nanie, że objęcie przezemnie i urządzenie oddziału chirurgicznego napotka na wielkie trudności. Jakkolwiek wynurzenia takie mimo mego zasadniczo pogodnego światopoglądu, nie przyczyniały się zbytnio do wzmocnienia mego ducha, to jednak uważałem, że w tym zespole lekarskim młodym dzielny i chętnym do pracy i wysiłku znajdę zrozumienie i poparcie w zadaniach, jakie staną przedemną.

Objąłem oddział, a właściwie jego szkielet. Trzeba było wszystko tworzyć od podstaw. Istniał wprawdzie przed moim przybyciem zaczątek oddziału chirurgicznego, prowadzonego krótki czas tylko przez dra Gersona, młodego i zdolnego lekarza, któremu jednak nie danem było rozwinąć tej placówki. To, co objąłem było właściwie jedną wielką luką. Wypełnienie jej kosztowało sporo żmudnej pracy.

Należało było stworzyć i wykształcić zespół pielęgniarSKI. Było z nim przez długi czas wiele kłopotów. Przyjęte siostry były słabo kwalifikowane. Szukałem za nowymi innemi, segregowałem, uzupełniałem, rozdzielałem funkcje, obserwowałem zdolności. Wiele lat minęło nim zdołałem zaprowadzić w tym dziale ład i porządek, wyrobić poczucie odpowiedzialności i sumienności, rozwinąć i podnieść pojęcia posłuszeństwa, grzeczności i łagodności w obejściu.

Rozwój szybki szpitala, a z nim i mego oddziału wymagał szeregu nowych inwestycji. Narzędzia chirurgiczne, które zastałem, okazały się wkrótce pod względem ilościowym, jakoteż jakościowym niewystarczające. Zaczęliśmy uzupełniać stare i zakupywać nowe. Niema też roku, by na tem polu czegoś i to wydatnie nie zrobiono. Instrumentarium nasze chirurgiczne wypełniające po brzegi wielką szafę mogłoby iść w zawody z niejednym oddziałem klinicznym.

Sala operacyjna aseptyczna chromała. Była ona stworzona ad hoc, jeszcze przed moim przyjściem, kosztem wielkich wysiłków. Jednak te cztery ściany o trzech małych okienkach, wprowadzających raczej dysharmonję oświetlenia, aniżeli jego koncentrację, oraz brak odpowiedniego oświetlenia sztucznego, ograniczającego się do balji umieszczonej wysoko na suficie, a obejmującej kilka lampek elektrycznych, były już w założeniu swoim ironją najprymitywniejszej choćby zasady w urządzeniu sali operacyjnej.

Zimny dla braku pieca, a wiecznie zawilgocony skroploną parą pracującego autoklawu przylegający pokój przygotowawczy, o dwu małych w jeden kąt wciśniętych umywalkach, był istotną plagą przygotowującego się zespołu operacyjnego.

Po wielu wysiłkach rozbijających się głównie o przeszkody

natury materialnej udało się wreszcie w r. 1932 przy życzliwym i wydatnym poparciu Tow. Przyjaciół Szpitala Żyd. zupełnie przerobić i urządzić salę operacyjną i przygotowawczą według wymogów współczesnych.

Jedynie wielkie okno, zajmujące prawie całą północną ścianę sali operacyjnej i piękna bezcieniowa lampa operacyjna najmodniejszej konstrukcji francuskiej dbają o dostateczną ilość światła za dnia i w nocy. Gładkie celowe i obszerne trzy umywalnie umieszczone wzdłuż jednej ściany sali przygotowawczej i tyleż stołków umożliwiają wygodne niemęczące mycie rąk przed zabiegiem.

Mała wprawdzie, ale dobrze urządzona przychodnia służy obok przyjmowania chorych i zmiany opatrunków także jako sala operacyjna dla zabiegów ropnych.

Jeśli się przyjrzymy ruchowi chorych na oddziale chirurgicznym poczynając od roku 1925, to z przyjemnością stwierdzimy, że krzywa jego stromo i szybko z roku na rok się wznosi. Jest to zresztą cechą wszystkich oddziałów dzielnie się rozwijającego młodego szpitala. Chorzy przyjmowani bez względu na wyznanie, rekrutują się z ludności miejscowej jakoteż pozamiejscowej i to z okolic nawet od Przemysła odległych.

W miarę zwiększania się ruchu chorych, została powiększona ilość łóżek i sal oddziału chirurgicznego tak, że dziś na oddział ten składa się jeden oddzielny, wśród drzew i kwiatów stojący pawilon dla chorych po zabiegach czystych i trzy sale w budynku głównym dla chorych po zabiegach ropnych.

Wszędzie wygodne sprężynowe łóżka wyposażone w dobrą śnieżno białą pościel oraz lśniąco schludne posadzki parkietowe zapewniają chorym maximum wygody i czystości.

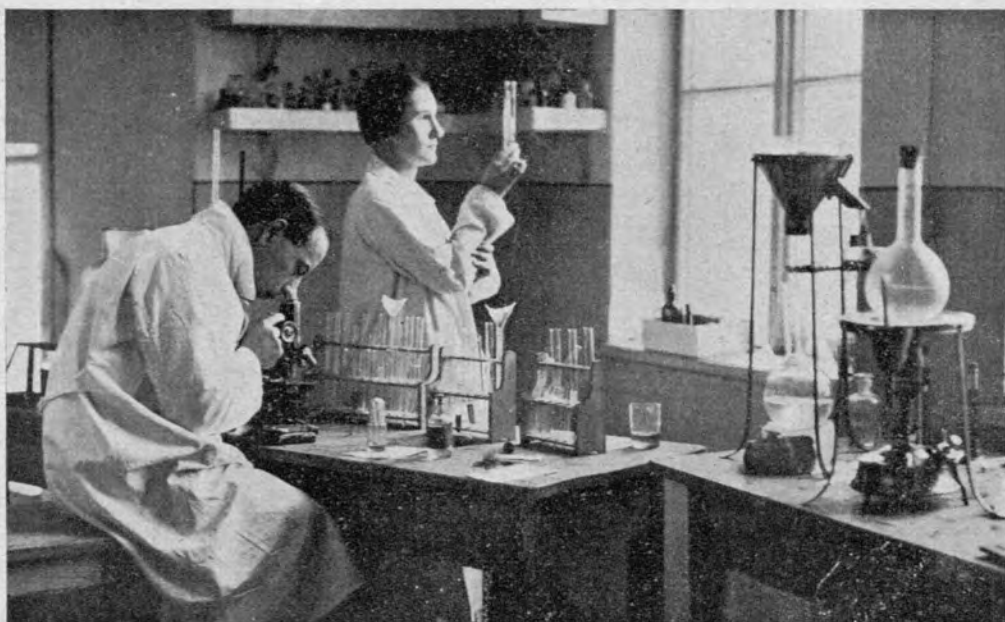
O jednej tylko bolączce wspomnieć muszę, a jest ona dla szpitala całego w szczególności zaś dla oddziału chirurgicznego bardzo dotkliwą. Jest nią brak pracowni rentgenologicznej.

Nie miejsce tu wywodzić o znaczeniu badania rentgenologicznego w medycynie bez którego dzisiejsze leczenie zwłaszcza w chirurgii pomyśleć się nie da. Radzimy sobie dotychczas jak tylko możemy przez współpracę kolegów rentgenologów w mieście do których chorych naszych zmuszeni jesteśmy przewozić. Stan ten jednak utrudnia znacznie warunki naszej pracy, dla chorych zaś samych jest mitrą, której zwłaszcza ciężko chorym przypisać nie możemy.

Mimo najlepszych chęci rozbijała się ta nad wyraz żywotna

Sala operacyjna ginekologiczna.

Pracownia chem.-bakterjologiczna.

potrzeba dotychczas o przeszkodę natury materialnej, ostatnie jednak plany i usiłowania każą się spodziewać, że i tej piękącej potrzebie stanie się zadość.

Jeśli dziś oddział mój cieszy się mianem pod względem urządzenia i organizacji, to złożyły się na to lata całe żmudnej wyężdżającej i energicznej pracy całego zespołu lekarskiego i podległego mi pielęgniarzkiego, którego ducha i wysiłek wysoko cenię, jak nie mniej wydatne poparcie i zrozumienie potrzeb oddziału przez prezesa gminy JWPana Samuela Babada, kol. dyrektora Dra Aleksandra Steinharda oraz Tow. Przyjaciół Szpitala Żydowskiego.

Statystyka chorób, leczonych w ambu-

Rok	Vulnera	Fracturae	Luxationes	Phlegmonae-abcessus	Caries dent. peristitis	Mastitis	Bursitis	Varices, noduli haemorrhoid.	Fistulae, Fissurae anl.	Caries spondylitis lymphom. tbc.	Neoplasma benigna	" maligna	Contusiones	Appendicitis	Herniae	Arthritis tbc.	Choroby pęcherza	Hydrocele haematocoele varicocele	Ileus, invag., stenosis	Gangraena	Osteomyelitis
1924	11	13	9	20	2	5	2	2	1	33	1	1	39	6	—	—	—	—	—	—	—
1925	64	19	7	74	235	6	4	27	—	58	34	12	43	13	22	16	48	—	—	—	—
1926	53	11	13	61	378	8	6	47	12	22	17	3	25	5	12	3	45	2	—	—	—
1927	50	8	8	50	430	5	7	25	7	26	26	—	43	2	13	—	15	2	—	—	4
1928	45	6	7	54	444	2	4	25	8	22	29	—	—	3	10	7	25	1	—	—	—
1929	91	29	18	103	409	3	—	52	6	33	22	1	43	20	19	24	11	2	—	1	—
1930	45	46	72	62	398	8	—	23	24	49	38	11	7	38	25	40	27	48	—	—	28
1931	39	11	20	46	523	3	—	48	8	7	16	8	30	4	18	4	3	1	—	—	2
1932	68	22	46	46	661	4	11	30	4	—	33	4	71	10	16	—	16	—	—	1	2
1933	56	16	42	43	728	4	14	15	5	6	27	7	36	8	26	14	8	4	—	—	3
Razem	532	171	242	550	4208	47	48	294	76	257	243	47	337	109	161	108	198	60	—	2	39

latorjum chirurg. w latach 1924 — 1933.

Empyema pleurae-thoracis	Hypertrophia prostatae	Struma	Nephritis, Nephrolithiasis	Sepsis	Peritonitis, tbc.	Ulcus cruris	Panaritium	Corpora aliena	Clavus	Furunculosis carbuncul.	Periproctitis, prolapsus	Haematuria	Tbc. testis	Congelationes	Combustiones	Observatio	Varia	Mężczyzn	Kobiet	Dzieci	Nieżydów	Razem
—	—	—	—	—	2	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28	89	61	39	17	189
—	—	—	—	—	—	—	23	—	—	—	8	—	—	—	—	12	23	311	298	139	103	784
—	—	—	—	—	—	—	18	2	—	—	2	—	—	—	—	19	27	360	302	129	99	791
—	—	2	—	—	—	2	24	1	—	—	3	—	—	—	—	6	25	346	369	69	134	784
—	—	—	—	—	—	3	36	2	—	—	2	—	—	50	8	28	29	366	299	196	120	801
—	7	3	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	37	6	29	19	342	464	256	140	1062
—	34	12	—	—	6	23	53	—	17	—	—	—	—	26	60	57	149	442	501	443	199	1386
—	1	7	1	—	3	—	33	—	3	—	—	—	1	18	38	46	107	301	428	316	102	1045
—	—	13	—	—	—	—	39	—	2	9	—	—	—	35	22	8	159	503	460	328	150	1293
—	1	12	2	—	—	15	32	—	—	1	—	—	2	9	12	94	305	614	620	216	196	1514
—	43	49	3	—	11	43	272	8	22	10	—	—	3	175	146	299	871	3710	3802	2101	1260	9613

Statystyka chorób, leczonych stale na

Rok	Vulnera	Fracturae	Luxationes	Phlegmonae abscessus	Caries dent. perlostitis	Mastitis	Bursitis	Varices noduli haemorrhoid.	Fistulae, Fissurae ani.	Caries spondylitis lymphom. tbc.	Neoplasmata benigna	" maligna	Contusiones	Appendicitis	Herniae	Arthritis tbc.	Choroby pecherza	Hydrocele, haematocoele, varicocele	Ileus invag. stenosis	Gangraena	Osteomyelitis
1924	—	3	1	5	—	4	—	2	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	1	2	—
1925	6	3	2	6	2	—	—	3	—	3	—	7	1	23	6	—	9	—	—	—	—
1926	1	8	—	13	3	—	—	5	1	4	3	8	2	15	17	—	7	1	1	3	1
1927	3	5	2	12	4	9	—	4	2	3	5	3	8	32	23	—	3	2	3	3	3
1928	2	4	2	12	—	3	—	3	2	2	5	1	—	36	29	—	3	2	2	2	6
1929	4	21	1	25	1	2	—	7	3	4	4	7	7	33	27	—	7	—	—	4	5
1930	2	8	1	31	2	5	—	3	1	4	1	10	1	5	25	1	5	2	5	1	6
1931	2	10	—	29	—	—	—	—	—	1	5	11	1	52	31	2	9	2	4	1	6
1932	3	7	—	31	4	2	—	5	1	—	4	15	1	41	26	—	14	—	1	3	1
1933	4	12	1	21	—	1	—	1	2	5	4	6	2	32	32	2	2	1	4	4	3
Razem	27	81	10	167	16	26	—	33	12	26	31	68	23	301	217	5	59	10	21	23	31

oddziale chirurg. w latach 1924—1933.

Empyema pleurae-thoracis	Hypertrophia prostatae	Struma	Nephritis lithiasis	Sepsis	Peritonitis tbc.	Ulcus cruris	Panaritium	Corpora aliena	Clarus	Furuncul — osis — carbuncul.	Periproctitis prolapsus	Haematuria	Tbc. testis	Congelationes	Combustiones	Observationes	Varia	Mężczyzn	Kobiet	Dzieci	Nieżydów	R a z e m
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	8	2	3	22
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	30	26	19	2	75
7	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	6	51	48	13	5	112
4	—	—	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	59	60	19	10	138
2	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	4	55	61	12	19	128
1	4	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	2	98	61	16	31	175
12	11	1	—	—	—	13	—	—	—	—	8	—	—	1	1	6	—	99	72	36	32	207
4	11	2	7	1	2	—	1	—	—	—	—	1	1	2	—	—	1	80	95	34	30	209
—	—	—	5	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	30	72	89	27	24	188
2	3	1	0	1	5	5	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	83	73	42	29	198
32	29	5	21	5	7	30	2	—	—	1	12	2	2	6	4	23	46	639	593	220	185	1452

SPIS LEKARZY

którzy w ciągu ostatnich 10 lat pracowali, wzgl. odbyli swoją praktykę lekarską w naszym szpitalu.

- 1) P. Dr. JÓZEF KNOLLER, pełnił służbę jako lekarz oddziału wewnętrznego oraz jako zastępca prymarjusza, od 15. I. 1924 do grudnia 1932. Kolega Dr. Knoller przesiedlił się do Palestyny, gdzie obecnie praktykuje jako lekarz Kasy chorych w Haifie.

Jako sekundarjusze pracowali następujący Koledzy:

2) Dr. MAYER EDMUND	od 15. I. 1924	do 30 VIII. 1924 r.
3) „ GERSON WALTER	„ 1. VII. 1924	„ 1. IV. 1925 „
4) „ ABERDAM MARCIN	„ 6. X. 1924	„ 6. X. 1925 „
4) „ SEGAL IZRAEL	„ 1. XI. 1925	„ 31. III. 1927 „
5) „ HASS SALOMON	„ 1. IV. 1927	„ 1. X. 1927 „
7) „ MEISTER ZYGMUNT	„ 1. IV. 1927	„ 31. V. 1928 „
8) „ MEYER DAWID	„ 1. VI. 1928	„ 31. VIII. 1929 „
9) „ PORDES CZESŁAW	„ 1. VI. 1928	„ 30. XII. 1929 „
10) „ WALKER ABRAHAM	„ 1. VIII. 1929	„ 30. XI. 1930 „
11) „ MEISTER ARNOLD	„ 1. VIII. 1929	„ 31. XII. 1932 „
12) „ POPPERS IZRAEL	„ 1. XII. 1929	„ 31. XII. 1931 „
13) „ DYWER WILHELM	„ 1. I. 1931	„ 31. XII. 1931 „
14) „ LERCHER EDMUND	„ 1. XII. 1930	„ 31. XII. 1931 „
15) „ KOHN KLEMENS	„ 1. I. 1932	„ 15. XI. 1933 „
16) „ FÖRSTER ZYGMUNT	„ 1. I. 1933	„ 31. VIII. 1933 „
17) „ KUPFER EMANUEL	„ 1. XI. 1933	do dziś
18) „ HESSEL BRUNO	„ 15. XI. 1933	do dziś.
-

Dr. MARJA MIESES-REIF.

S P R A W O Z D A N I E

ODDZIAŁU OCZNEGO.

Ambulatorjum oczne szpitala żydowskiego zostało uruchomione w lecie 1924, po raz pierwszy w dziejach szpitala żydowskiego, jako samodzielna specjalność.

Od samego początku dzieli swoje pomieszczenie z innemi dwiema specjalnościami w lokalu ciasnym.

Instrumentarium okulistyczne jest skąpe i w przeważnej części stanowi własność prywatną.

W ostatnim roku ufundował szpital małą część narzędzi chirurgicznych.

Zabiegi chirurgiczne były dawniej wykonywane w ambulatorjum laryngologicznem, obenie zaś na sali operacyjnej. Przypadki cięższe lub pooperacyjne są umieszczane na oddziale wewnętrznym.

Dla podniesienia oddziału potrzebaby uzupełnienia narzędzi chirurgicznych, jakoteż urządzenia osobnego pomieszczenia dla ambulatorjum okulistycznego, dostosowanego dla potrzeb okulistycznych chorych, sali operacyjnej ocznej i paru pokoi dla chorych.

Urzeczywistnienie tych postulatów miałoby błogosławiony wpływ na skutki leczenia.

Mimo tych ciężkich warunków, leczono w latach 1924—1933 włącznie ambulatoryjnie i szpitalnie na oddziale wewnętrznym szpitala żydowskiego w Przemyślu 4094 nowych chorych. Licząc przeciętnie cztery porady na jednego chorego, było udzielonych porad około 20.000.

W lecnictwie okulistycznym, obok leczenia miejscowego, przez zakraplania zastrzyki, zabiegi operatywne, masaże, naświetlania Roentgenem lampą kwarcową, posługiwano się też leczeniem ogólnem.

Tak leczono miejscowo i ogólnie świeże stany zapalne jam bocznych nosa, powodujące komplikacje ze strony ocz, jak podwójne widzenie, Phlegmona orbitae.

Jako ogólne leczenie stosowano proteinoterapię, rozpoczynano od mleka 5 ccm, w razie niedostatecznej reakcji gorączkowej podawano domięśniowo propidon 3 ccm. gdy i stąd reakcja była za słaba, zastrzykiwano septovac 3 cmm. Zastrzykiwania powtarzano dwu do pięciokrotnie w dawkach wzrastających, w odstępach jedno, dwu trzy, cztero i pięciodniowych, zależnie od nasilenia stanu chorobowego.

wego. U dzieci dawki odpowiednio mniejsze. Obok tego podawano salicyłaty do 10 gramów dziennie. Zwracano uwagę na sprawność przewodu pokarmowego, w miarę potrzeby podawano sole przeczyszczające, lewatywy. W wypadkach podejrzanym na *lues latens* wcierano *unquenum cinereum* 3 do 5 gramów dziennie.

Lokalnie na skórze w okolicy *processus mastoideus* stawiano 3 pijawki, na skroni też czasami jedną. Oczodoł schorzały, oraz jego okolice poddawano działaniu gorąca, przez przykładanie termoforu gumowego (wodnego) w pozycjach twarzy chorego, tzn., chory, leży twarzą na termoforze. Płyn ropny ma przez to możliwość na mocy siły ciężkości przedostać się do przodu i *per vias naturales*, ostia jam bocznych nosa, znaleźć sobie ujście na zewnątrz. Dla usunięcia stężonej wydzieliny dawano 2 do 3 razy dziennie masć borową do nosa. Zanożowano tę terapię w dwu wypadkach z dobrym skutkiem, bez zabiegów operacyjnych opierając się na doświadczeniu z ośmiu wypadków odnośnego schorzenia uleczonych tą metodą leczniczą na innym miejscu.

Fakt wyleczenia świeżych zmian oczodołu na tle zapalnym bez potrzeby operacji, zasługuje na wzmiankę, gdyż zdania autorów są podzielone, operatywnie, czy konserwatywnie.

W celach dżagnostycznych i leczniczych korzystano z badań innych oddziałów, i z badań pracowni bakterjologiczno-chemicznej.

Obraz cytomorfologiczny krwi naprowadzał często na związek między schorzeniami, mającymi swoje umiejscowienie w zębach, migdałkach, w jamach bocznych nosa, w przewodzie pokarmowym lub we krwi samej, a chorobami oczu, jak przewlekłe nieżyty spojówek, stany zapalne gałki ocznej, lub jej poszczególnych części.

Badania moczu, krwi na kwas moczowy, dawały możliwość celowego leczniczego ujęcia np. mętów w ciałku szklistem.

Oddział wewnętrzny, chirurgiczny, laryngologiczny, skórny i pracownie rentgenologiczne współdziałały w wyświetlaniu przyczyn schorzeń ocznych i w ich leczeniu. Tylko dzięki tej współpracy uzyskiwano poprawę, lub leczenie spraw trudnych w obrębie oczu.

Choroby zakaźne oczu zmniejszyły się w ostatnich latach. Jaglica z 10% na 1 i 1/4%, dyfterja, i rzerzączka w ostatnich latach wogóle nie występowały.

Fakt zmniejszania się chorób zakaźnych oczu wśród Żydów, należy przypisać działalności przychodni, oraz zwiększeniu zrozumienia higienicznego wśród ludności żyd.

Komplikacje rogówkowe we formie owrzodzeń, zmniejszyły się o połowę prawie. Chorzy zgłaszają się bowiem w początkowych

stadjach schorzenia do leczenia i zapobiegają w ten sposób rozwijaniu się powikłań.

Uporczywe owrzodzenia rogówek, szczególnie te z obwodowym umiejscowieniem, gdy pod wpływem, atropiny nie wykazują poprawy, leczono z dobrym skutkiem, obok adstryngencjów i resorbensów, pilokarpiną 1% parę razy dziennie do oka zakrapianą. Wypadki te nie wykazały podwyższonego ciśnienia wśródgąłkowego.

Ostre luetyczne objawy oczu nie były notowane. Z przyrodzonych, keratitis parenchymantosa wahała się od 2% w pierwszych latach, do zera lub $\frac{1}{2}\%$ w następnych i dotyczyła tylko w 4 przypadkach Żydów. Sprawy pourazowe na tle sprzeczek, z wyjątkiem nieznacznej kontuzji, nie występowały.

Ilość katarakty początkowej przekracza o $\frac{1}{3}$ dojrzałą, tzn., że $\frac{1}{3}$ chorych nie dożywa dojrzewania swej katarakty.

Błędy refrakcji były stwierdzone w 13% przypadkach; gdy uwzględni się jeszcze wypadki owrzodzeń rogówek, przy których refrakcji oznaczyć nie można, to wyniosą one najwyżej do 20%.

Wśród Żydów tutejszych, wady w optycznej budowie oczu, dochodzą zatem do 20%.

Dane powyższe wynikają z załączonej statystyki.

Statystyka chorób ocznych oddziału
za lata

Rok	Ogólna ilość chorych ocznych	Mężczyzn	Kobiet	Phlegmona et abscessus palpebr.	Hordeolum	Chalazion	Sinusitis c. phlegmona orbitae	Cystis dermoidalis	Contusio et suffusio bulbi	Melanoma	Cavernoma ad marginem palpebrar.	Epithelioma	Dacryostenosis	Eversio punctus lacrimalis	Dacryocystitis purul.
1924	204	19	115	89	—	8	5	—	6	—	—	1	4	—	3
1925	458	40	202	256	—	8	15	—	—	—	—	—	10	13	12
1926	457	126	230	227	—	10	5	—	1	—	—	—	5	5	5
1927	498	40	242	256	—	17	10	—	1	1	—	—	16	12	5
1928	569	39	210	359	—	14	18	—	1	—	—	—	6	3	14
1929	376	25	180	196	—	13	6	—	—	—	—	—	9	5	7
1930	375	21	157	218	—	15	8	—	1	—	1	1	6	12	6
1931	322	15	155	167	1	11	9	—	—	—	—	1	9	10	9
1932	367	18	196	171	—	10	13	2	—	—	—	—	10	6	13
1933	468	18	246	222	2	14	11	—	1	—	—	—	8	5	9
Razem	4094	361	1923	2171	3	120	100	2	1	11	1	1	3	79	58

ocznego Szpitala Żydowskiego
1924 — 1933.

Dacryophlegmona	Blepharitis squamosa chronica	Blepharitis ulcerosa	Conjunctivitis acuta	" chronica	Blepharocconjunct. M. R.	Conjunctivitis gonorrhoea	" vernalis	" diphtherica	Trachoma I i II	" cicatricum	Trichiasis c. entropium	Ectropium	Phthirus palpebrarum	Corpus allium sub palpebram	Keratoconjunctivitis ekzem.	Corpus alien. in cornea	Erosio corneae	Ulcus corneae serpens
—	18	10	12	22	12	—	—	1	28	—	—	—	2	—	24	—	—	—
—	23	20	39	190	15	1	—	3	48	—	6	—	1	1	47	2	—	—
—	40	24	42	82	24	1	—	—	90	—	4	2	5	1	49	—	5	1
—	41	24	27	49	28	—	—	1	34	—	4	2	11	1	32	—	5	1
—	49	23	28	58	27	2	1	—	38	14	5	—	5	5	35	—	—	1
—	24	25	26	53	25	—	—	—	7	9	3	—	2	—	11	2	—	1
—	37	25	15	66	18	2	—	—	10	4	8	7	2	1	21	—	2	—
—	21	28	21	44	27	—	—	—	5	10	4	8	7	2	16	2	—	2
—	28	11	15	28	21	—	—	—	5	7	3	—	—	5	12	4	1	—
1	37	16	18	27	14	—	1	1	6	4	2	—	3	4	21	—	—	1
1	322	206	243	558	211	6	2	6	271	48	39	19	38	20	258	10	13	7

Oddział oczny.

Rok	Ulcus corneae et infiltr.	Maculae corneae, leukoma adh.	Keratitis superficialis	Keratitis profunda	Combustio corneae c. calcio	Skleritis et episcleritis	Cataracta incip.	" matura	" secundaria	" complicata	Aphakia	Iritis et iridocyclitis	Glaucoma simplex	" chronicum	Prolapsus iridis	Opacitates corporis vitrei
1924	12	—	—	—	1	—	7	4	—	—	2	2	1	1	—	2
1925	19	3	9	8	2	—	8	4	—	—	—	4	1	10	—	—
1926	20	5	—	3	2	—	13	12	—	—	2	3	3	2	—	2
1927	22	5	—	—	2	4	13	12	—	—	2	7	1	1	1	8
1928	22	5	3	—	—	1	4	9	—	1	3	4	—	6	—	3
1929	15	12	2	—	—	—	10	5	—	—	—	7	—	5	—	1
1930	7	11	2	—	—	—	8	4	—	—	2	4	—	1	—	2
1931	—	11	2	3	—	1	18	6	1	—	2	2	3	—	—	3
1932	17	7	—	1	—	—	14	6	2	2	1	5	2	3	—	—
1933	9	5	2	2	1	2	13	10	1	—	1	6	—	1	—	4
Razem	143	65	20	17	8	8	108	72	4	3	15	44	11	30	1	25

Phtisis bulbi	Atrophia nervi optici	Neuritis nervi optici	Chorioretinitis dif.	Ablatio retinae	Retinitis albuminurica	" pigmentosa	Hemorrhagia retinae	Hemeralopia	Neuralgia trigamini	Strabismus concom. converg.	Strabismus concom. diverg.	Strabismus paralyticus	Nystagmus	Hypermetropia	Myopia	" gravis	Astigmatismus
—	1	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	22	17	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1	2	—	21	32	—	—
1	—	1	1	1	1	1	—	—	—	4	1	3	2	16	10	—	12
1	—	1	—	—	1	—	1	1	1	—	—	3	—	32	32	12	22
—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	6	—	3	38	38	3	25
—	—	1	—	—	—	4	—	—	—	5	4	—	—	20	20	11	11
2	—	—	—	—	1	—	1	—	1	13	3	—	2	26	26	8	10
2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	9	3	2	—	25	25	6	22
3	—	1	—	—	—	—	—	—	2	9	3	1	—	30	30	8	16
3	1	—	—	—	—	—	1	—	5	4	—	1	—	18	18	11	13
12	3	4	2	3	3	6	3	1	12	48	21	12	7	248	258	59	130

Dr. MATEUSZ GANS.

Ambulatorjum oto-laryngologiczne.

Ambulatorjum oto-laryngologiczne otwarte zostało jako jedno z pierwszych ambulatorjów szpitala reaktywowanego z początkiem 1924 roku.

Początkowo mieściło się ono w t. zw. czwórce t. zn. sali Nr. 4. w parterze, głównego budynku szpitalnego.

Przy urządzeniu ambulatorjum skorzystano z niektórych mebli ambulatoryjnych dawnego szpitala (szafa na instrumenty i td.), częściowo zaś zamówiono meble nowe, zastosowane do potrzeb ambulatorjum. Równocześnie oddano do dyspozycji ambulatorjum duży komplet nowoczesnego instrumentarium oto-laryngologicznego, zwłaszcza operatywnego.

Nieco ciemne i ciasne pomieszczenie, w którym mieściło się ambulatorjum przez lat osiem, miało tę niewygodę, że należało je dzielić z trzema innymi jeszcze specjalnościami, co niezmiernie utrudniało pracę, głównie dlatego, że godziny przyjęć wzgl. operacji jednego ambulatorjum kolidowały z godzinami pracy innych kolegów. Nie przeszkadza to jednak normalnej pracy w ambulatorjum, które już w pierwszym roku (1924) zarejestrowało cyfrę 284. szukających po raz pierwszy porady lekarskiej. Następny rok znaczy się już pokazną cyfrą 415, a w roku 1927 dochodzi cyfra pierwszych porad do 1098. Licząc, że na każdego chorego przypadłoby przeciętnie 3 porady, wynosi to w ciągu roku pokazną cyfrę 3000 udzielonych porad. (Statystyki następujących po sobie wizyt nie prowadzono, zapisywano tylko chorych, zgłaszających się po raz pierwszy). Powyższe cyfry świadczą wymownie o zakresie pracy w ambulatorjum. Dochodzą do tego jeszcze pokazne cyfry rozmaitych zabiegów, wykonanych bądź ambulatoryjnie, bądź u chorych szpitalnych. Zabiegi średnie i większe wykonywane były w sali operacyjnej na I piętrze.

Stosunki te zmieniły się w roku 1931, kiedy po usilnych staraniach udało się nareszcie przenieść ambulatorjum do obecnego pomieszczenia w obszernej sali Nr. 2, którą łatwiej udało się adaptować dla potrzeb ambulatorjum laryngologicznego.

W porównaniu z poprzedniem, jest obecne laboratorium znacznie wygodniejsze i zawiera szereg nowych urządzeń, dostosowanych do specjalności laryngologicznej i ułatwiających pracę w tej

dziedzinie. Odpowiednie zmiany umożliwiły też wykonywanie mniejszych i średnich zabiegów operacyjnych w sali ambulatoryjnej, co w praktyce okazało się bardzo wygodne i celowe.

W obecnej sali mieści się jeszcze jedno ambulatorjum, a mianowicie internistyczne, co umożliwiło dogodny podział godzin przyjęć i pracy, która odbywa się odtąd gładko i bez tarcia.

Słabą stroną ambulatorjum laryngologicznego, jak i wszystkich innych jest szczupła i niewygodna poczekalnia, nie mogąca czasem pomieścić wszystkich stłoczonych w niej pacjentów, zwłaszcza w godzinach, w których równocześnie przyjmuje się w kilku ambulatorjach. Polepszenie w tym kierunku jakoteż ściślejsze odłączenie ambulatorjów od gmachu szpitalnego przyczyni się z pewnością do usprawnienia aparatu szpitalnego.

Z pracy przeprowadzonej w ambulatorjum podkreślić należy stosowaną od 8 lat aesophagoskopję i bronchoskopję przy pomocy nowoczesnego aparatu. Jak dotychczas statystyka wykazuje, cały szereg ciał obcych rozmaitego rodzaju od gwizdków, do rozmaitych kości, usunięto z przełyku i dróg oddechowych wyżej wymienioną metodą.

Wykaz chorób, uszu i nosa leczonych w ambu-

Rok	Rhinitis acuta	Rhinitis chronica	Polyp. nasi et laryngis	Deviatio septi nasi	Pharyngitis ac. et chr.	Angina et abscess. peritonsillitis	Laryngitis ac. et chr.	Otitis media ac.	Otitis media chr.	Mastoiditis	Laesio auris int.	Catarrh. auris med.	Tonsillitis ac. et chr. hypertrophica	Adenoide	Epistaxis
1924	29 1	—	4	—	15 3	14 1	14	54	—	2	7	14	—	16 2	4
1925	2	47	17	14	33 4	25 1	30	55 3	—	5	17	27	—	30	8 1
1926	—	45	3	4	14 2	25	20	21 4	39	—	14	26 1	12 4	14	6 5
1927	15	111 3	11	9 1	51	51	66	90 2	120	—	36	84	64 11	27	24 1
1928	11	46	4	13	22	21	22	28 2	21	4	5	20	19	12	8
1929	3 1	35	3	4	32	22	16	36 5	42	3 4	7	18	27 4	20 1	15 1
1930	36	43	3	14 3	27	20	18	25	30	2	6	14	20 2	10 6	12
1931	16	30	4 8	25	8	18	14	31 3	30	2 3	40	43	40 5	30 12	11
1932	28	59	3	10	25 4	20	14	—	19	1	8	15	45 16	20 6	14
1933	38	71	5	9	28 3	20	19	49 1	44	—	8	22	53 19	16 8	22 1
Razem	180 2	490 3	65 8	106 4	269 16	237 2	233 —	389 20	345 —	26 —	148 —	284 1	343 61	230 35	139 9

Cyfry górne oznaczają ambulatorjum.
„ dolne „ oddział.

latorium i na oddziale w latach 1924 — 1933.

Otalgia e carie dent.	Corpora aliena	Furunculosis et eccem. nasi	Cerumen	Struma	Jamy boczne nosa	Tbc. chr. nasi	Tinnitus auris nerv.	Lymphadenitis colli	Stomatitis et gingivitis	Varia	Męczyzn	Kobiet	Dzieci	Nieżydów	R a z e m
3	16	15	—	—	5	7 2	—	—	—	34	83 3	106 5	41 1	33 1	273 9
8	13	21	—	—	5	4 2	—	—	—	19	138 3	174 5	102 3	27 1	404 11
8	8	22	10	12	6	5 2	—	4	5	19	140 7	175 7	55 4	22 2	410 18
27	3	44	28	27	15	—	18	9	8	21	304 6	453 9	323 3	48 3	1080 18
12	4	33	16	16	8	4	13	10	—	31	119 1	192 —	151 1	19 —	460 2
11	12 1	12	25	8	14	7	6	5 1	—	5	105 4	132 8	128 6	27 3	365 18
11	4 2	—	2	6	—	2	12	— 4	—	16	92 4	162 6	120 7	37 3	357 17
8	5 1	25	26	11	7	5	—	3 8	—	5	155 16	156 14	160 10	85 9	431 40
22	6	25	39	12	11 1	2	14	— 3	2	25	200 13	300 15	37 2	57 5	507 30
25	4 1	22	54	—	— 1	1	12	5	—	34	196 15	236 15	106 4	61 10	599 34
135 —	78 5	219 —	200 —	92 —	72 2	43 6	75 —	49 —	15 —	210 —	1550 72	2119 84	1240 41	432 37	4886 197

Rok	Eccema	Impetigo contag.	Dermatitis	Ulc. cruris	Psoriasis	Lichen ruber	Seborrhoe	Acne simplex	Acne rosacea	Combustio, Congelatio	Furunculosis, Pyodermia	Erysipelas	Erythemata	Urticaria	Ichthyosis	Verrucae, Clavus	Naevi, Chloasma
1924	21	6	4	2	—	—	—	3	1	2	4	1 3	3	—	—	—	—
1925	50 1	4	1	2	3	—	—	5	1	—	3	—	2	1	—	—	—
1926	23	5	2	—	—	—	—	—	—	3	6	—	1	—	—	—	—
1927	73 2	15	5	7	3	—	—	4	2	5	14 1	—	1	2	1	—	2
1928	60 2	8	4	7	4	—	—	6	1	2	7 1	2 3	1 1	6	—	—	—
1929	65 3	7	3	6 1	4	—	—	7	—	2 1	6	1	—	7	—	—	—
1930	52 2	12	5 1	1 2	6	—	2	9	1	4 2	2 1	—	1	—	—	1	1
1931	70	15	15 1	—	11	—	—	7	—	6	10	—	—	5	—	3	—
1932	73	8	12	5	7	2	1	8	2	4	15	—	3	3	—	2	2
1933	72	10	7	3	5	—	1	8	—	5	5	—	1	1	—	—	5

Cyfry górne oznaczają ambulatorjum.
„ dolne „ oddział.

Neoplasmata, Keloid., Lipom. etc.	Lupus erythematoses	Herpes zoster	Prurigo, Strophulus	Pruritus cutaneus, Lichen Vidal	Pemphigus	Alopecia areata	Hyperhidrosis	Scabies	Pediculi	Favus	Herpes parasit.	Pityriasis versicolor	Erythrasma	Lupus vulgaris, Tbc. cutis	Lues	Ulc. molle	Gonorrhoe	Varia	Observatio	R a z e m
2	—	—	6	4	—	—	—	4	3	2	—	2	—	5	7	—	3 3	24	3	112 6
—	—	—	2	2	—	—	—	5	1	1	3	2	—	—	5 2	—	8 1	1	—	102 4
—	—	—	—	1	—	—	—	5	2	1	—	3	—	—	9	—	10	31 3	—	101 3
—	—	1	5	2	—	—	1	7	1	4	2	5	—	1	7 1	1	7	26	—	204 4
—	—	2	9	6	— 1	—	7	6 1	—	—	5	9	1	3 1	5 1	1	6	24	—	192 11
1	—	1	10	7	—	—	7	5	—	—	4	8	1	1	3 1	2 1	4	23 2	—	185 11
—	—	2	12	5	—	—	2	7	—	—	—	2	1	—	5	1	7	25	—	166 9
—	—	—	7	2	—	—	2	16	—	—	1	—	—	2	2	3	10	55	—	242 8
3	—	3	3	6	1	3	2	12	2	2	3	9	—	1	8	—	12	34	—	250 1
5	—	1	7	8	1	1	4	14	6	1	—	4	—	6	4	—	16	33	—	234 4
razem .																				1788 61

SPRAWOZDANIE ODDZIAŁU SKÓRNO-WENERYCZNEGO.

Przychodnię dla chorób skórnych i wenerycznych uruchomiono równocześnie z otwarciem szpitala. Początkowo mieściła się ona w sali przychodni chorób wewnętrznych, a następnie została przeniesiona do wspólnej sali z przychodnią położniczo-ginekologiczną i oczną. Przychodnię prowadziło 2 lekarzy, ordynujących naprzemian po 2 razy tygodniowo, zaś od 2 lat ordynuje tylko jeden lekarz 2 razy tygodniowo.

Spowodu braku oddziału dermatologicznego, przyjmowane w stan chorych tylko wyjątkowo ciężkie przypadki, głównie z prowincji i umieszczano je na oddziale wewnętrznym, lub chirurgicznym.

W zestawieniu statystycznym uderza znaczna ilość chorób skórnych i ich stosunek do chorób wenerycznych. Tłumaczy to się tem, że chore na rzeżączkę kobiety zgłaszały się do ginekologów i przez nich były leczone, a chorzy na kiłę nie mogli często być leczeni ambulatoryjnie spowodu braku środków na zakupno dość drogich leków.

Wiek chorych wahał się między niemowlęcym, a starczym, przeważał wiek młodszy.

Chorzy rekrutowali się z różnych sfer, przeważali drobni kupcy i rzemieślnicy. Odsetek chrześcijan nieduży — waha się między 3—5%.

Przychodnia nie ma należytego urządzenia, ani instrumentarium. Z tego powodu niemożliwem się staje wykonywanie potrzebnych niekiedy małych zabiegów operacyjnych. Chorych takich przekazuje się oddziałowi chirurgicznemu.

Brak też urządzeń do leczenia fizykalnego.

Dr. M. SCHATNER.

Pracownia chemiczno - bakterjologiczna.

Sprawozdanie za czas od 1926 do 1933 r.

Z chwilą otwarcia szpitala była pracownia chemiczno - bakterjologiczna nienależycie wyposażona, tak, że spowodu niektórych braków nie można było przeprowadzać badań w sposób odpowiedni.

Dopiero pod koniec 1926 r., po uzupełnieniu tych braków, rozpoczęła pracownia normalną pracę.

Przeprowadzono więc wszelkie badania w zakresie djagnostyki lekarskiej wchodzące, tak chemiczne, jak i bakterjologiczne, z wyjątkiem badań krwi na odczyn Wassermana, które wykonywał Dr. E. Stapp w swoim zakładzie.

W pracowni szpitalnej przeprowadzano też różne badania bakterjologiczne, sporządzano wszelkie pożywki, potrzebne dla prac bakterjologicznych, tak, że pracownia była w stanie wyrabiać szczepionki różnego rodzaju. Wyrabiano więc autoszczepionki i wieloważne dla celów terapeutyczno-profilaktycznych. Te ostatnie były używane we wielkiej ilości na oddziale ginekologicznym z dobrym skutkiem specjalnie w wypadkach septycznych.

Wedle niżej załączonego zestawienia można się przekonać, że ilość badań ciągle wzrasta. Szczególnie wzrasta ilość badań moczu i krwi, czem należy tłumaczyć fakt, że prawie u wszystkich chorych pobierano krew i mocz, dla przeprowadzenia rozmaitych badań.

Statystyki do roku 1926 brak, ponieważ zaginęły księgi, notujące badania chemiczno-bakterjologiczne.

Załączony wykaz statystyczny, który podajemo tylko dla powierzchownej orientacji, daje tylko w przybliżeniu przekrój pracy.

Nie uwzględniono bowiem w tej statystyce badań moczu, płwocin i td. wykonywanych dorywczo codziennie na każdym oddziale osobno, bądź przez lekarzy właściwych oddziałów, bądź w pracowni.

Statystyka pracowni chem.-bakterjologicznej.

Rok	Ogólna ilość badań	Badań moczu	Badania krwi			Płyn mózgo- rdzeniowy	Treść żółdkowa	Stolec	Płwocina	Inne wydzielin	Punktaty	Wymłociny	Inne badania	Krew		Autoszcze- pionki		
			ogólne	na drobnoustr.	videl									na cukier	na kwas moczowy	z krwi	z moczu	z wydzielin
1926	1621	1378	65	15	10	5	20	39	56	—	8	4	11	—	—	—	4	4
1927	1468	1161	66	18	12	10	19	73	69	16	12	5	—	—	—	—	2	4
1928	1468	1162	60	18	18	10	19	70	69	19	12	5	—	—	—	—	3	3
1929	1393	1217	36	8	8	9	22	50	30	22	—	—	—	—	—	—	3	2
1930	1484	1359	45	4	4	6	5	15	27	10	10	3	—	—	—	—	2	4
1931	1647	1484	60	4	—	7	20	23	25	—	16	2	6	—	—	—	2	—
1932	1965	1757	83	6	—	13	14	41	27	3	24	3	—	1	3	1	2	3
1933	2552	2306	84	9	3	18	12	51	42	6	28	5	—	4	12	1	3	—

13-598

DZIAŁ III.

Administracja, gospodarstwo i budżetowość Szpitala Żydowskiego w Przemyślu.

I. ADMINISTRACJA.

1) Sprawozdanie ogólne.

Zakres działania Zarządu szpitala obejmuje całokształt funkcji, niezastrzeżonych wyłącznie innym czynnikom, a w szczególności: ewidencję i statystykę chorych, konserwację zabudowań i urządzenia wewnętrznego, pieczę nad inwentarzem szpitalnym i materiałami technicznymi, dostawy, nadzór nad kancelarją, służbą pielęgniariską i gospodarską, przyjmowanie służby, oraz księgowość ogólną i magazynową.

2) Personal szpitalny.

A. Służba pielęgniariska i gospodarska.

ODDZIAŁY	Siostry pielęgniarki	Praktyk.	Sanitar.	Służba	Kuchar.	Razem
wewnętrzny	2	1	1	2		6
chirurgiczny	2	1	—	2		5
położniczy	2 (1 położna)	1	—	2		5
kuchnia				1	1	
porządek				1		
ogród				1		
razem . .	6	3	1	9	1	20

B. Kancelarja.

Zarządca i siła biurowa. Nadzór ogólny: Dyrektor szpitala.

3) Przyjmowanie chorych.

W ambulatorjach leczy się bezpłatnie chorych, którzy wykazują się odpowiednim zaświadczeniem Gminy Wyznaniowej, stwierdzającym ubóstwo pacjenta. Leczenie stałe na oddziałach jest w zasadzie płatne, zaś o zwolnieniu chorego od uiszczenia taksy szpitalnej, lub o jej niższości decyduje Prezydent Gminy Wyznaniowej, względnie Komisja szpitalna Gminy.

Przyjęcie chorego na oddział następuje z reguły na podstawie polecenia lekarza-ordynatora, zaś w wypadkach nagłych uprawniony jest zarządzić przyjęcie także sekundariusz dyżurujący.

Pacjent, przyjęty na oddział zostaje wpisany do protokołu chorych, prowadzonego w kancelarii szpitalnej. Tamże wypełnia się kartę statystyczną, oraz kartę szpitalną, której wzór podaje się niżej.

<u>Szpital Żydowski w Przemyślu.</u>	
L. gł. ks. chor.	L. ks. oddz. ....
KARTA SZPITALNA	
Imię i nazwisko	
wiek	stan ..... miejsce urodzenia ..... m. zamiesz. ....
przybył do szpit. .... opuścił szpit. .... rozpoznanie lek.	
ordynator:	
Wywiad	
Dolegliwości	
St. obecny	

Dla chorych zamożniejszych, a więc opłacających takse szpitalną wprowadzono zróżniczkowanie na klasy I, II i III, co oczywiście nie ma wpływu na stopień pielęgnacji i opieki nad chorymi z poszczególnych klas.

4) Rozkład oddziałów.

ODDZIAŁ	Sal chor.	Sepa- ratek	Łóżek	Sal operac.	Ambulat.	Sal przygot.
wewnętrzny	4	5	32	—	1	—
chirurgiczny	6	—	23	1	1	1
ginek -położn.	3	3	21	1	1	1
oczny	—	—	—	—	1	—
oto-laryngol.	—	—	—	—	1	—
skórno-wener.	—	—	—	—	1	—
r a z e m .	13	8	76	6	6	2

5) Ruch chorych.

na oddziałach i w ambulatoriach.

Poniżej umieszczone tablice przedstawiają ruch chorych w okresie 10-letnim i wykazują stały przyrost liczby chorych na poszczególnych oddziałach i w ambulatoriach.

Leczono na oddziałach stałych chorych:

ODDZIAŁ	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	Razem
wewnętrzny	120	244	156	224	310	325	381	341	325	322	2748
chirurgiczny	22	75	112	138	128	175	207	209	188	198	1452
ginekolog. -	143	65	70	124	127	281	126	110	99	94	1239
położniczy }	82	157	208	166	186	221	239	176	236	198	1969
oczny	6	1	1	3	2	3	1	2	2	2	23
laryngolog.	9	11	18	18	2	18	17	40	30	34	197
skórno - wener.	6	4	3	4	11	11	9	8	1	4	61
r a z e m .	388	557	568	677	766	1034	980	986	881	852	7689

Leczono ambulatoryjnie.

ODDZIAŁ	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	Razem
wewnętrzny	1316	1365	1355	1810	1598	1318	926	951	1202	1750	13.591
chirurgiczny	189	748	791	784	801	1062	1386	1045	1293	1514	9.613
ginekol.	287	362	476	412	230	417	490	515	304	326	3.819
oczny	198	457	456	495	567	373	374	320	365	466	4.071
laryngol.	273	404	410	1080	460	365	357	431	507	599	4.886
skórno-wener.	112	102	101	204	192	185	166	242	250	134	1.788
r a z e m .	2375	3438	3589	4785	3848	3720	3699	3504	3921	4889	37.768

Stałych chorych leczono zatem w okresie sprawozdawczym 7689.

Ambulatoryjnie leczono 37.768 osób, nie licząc powtórnych ordynacji.

II. GOSPODARSTWO.

1) Wyżywienie chorych.

Gospodarka magazynem żywnościowym odbywa się według ściśle określonej metody, opartej na wykazach djet, przepisanych przez lekarza ordynującego.

Zależnie od rodzaju choroby, mają zastosowanie według wskazania lekarza oddziałowego trzy rodzaje racyj żywnościowej (djet).

Dieta	Y W A R T O S C	P O S I Ł E K				
		1 śniadanie	2 śniadanie	objad	podwieczorek	kolacja
I		herbata czysta, sucharki	mleko, lub kleik z żółtkiem	rosół z żółtkiem, sucharki	herbata czysta, sucharki	kleik zwykły
II.		mleko lub kawa, bułka z masłem	potrawa mleczna, bułka	rosół, siekane mięso, jarzyna przecier, lub kompot, legumina, bułka	herbata, bułka	potrawa mleczna
III.		kawa, lub kakao, bułka z masłem	herbata mleczna, bułka	chleb*, rosół, lub zupa, mięso, jarzyna, lub kompot, legumina mączna	herbata, bułka	potrawa mleczna, lub mięsna

*) racja dzienna = 500 gr.

2) Zamknięcie rachunkowe za okres

Wpływy	R O K							
	1924		1925		1926		1927	
Saldo			218	62	6	65	556	62
Wpłaty za leczenie	16,750	—	34,339	25	49,804	25	57,948	65
Taksy ślubne	1,380	51	1,165	—	1,554	—	2,849	80
Taksy grobowe	3,773	10	4,548	10	6,463	75	6,543	25
Taksy nagrobk.	509	67	595	85	721	32	723	83
Subw. Gminy	5,719	52	14,467	92	14,332	92	12,413	94
„ Tow. Prz. Szp.*)	1,700	—	5,427	95	4,044	—	812	81
„ Kasy Oszczęd.							400	—
„ Magistratu							3,000	—
„ Gm. Dobromil					300	—		—
„ „ Chyrów							60	—
„ „ Bircza							120	—
„ „ Nowe Miasto							30	—
Datki dobrowolne					4,808	87	701	13
Bank Gosp. Kraj.					1,000	—		—
Tow. O. Zdrowia							1,250	—
P. K. O.								—
Pożyczka								—
Kasa chorych								—
Kons. i uzup. inw.			70	—				—
Za sprzedaż lodu			5	50	3	—		—
„ sprzed. biel. nieuż.	3,350	—						—
Laboratorium							62	45
R a z e m .	33,182	80	60,838	80	83,038	76	87,472	48

*) W latach 1928 i 1930—1933 dostarczyło Tow. Szp. Żyd. Zakładowi szeregu urządzeń wartości około 10.000 zł.

od 1. I. 1924 — 31. XII. 1933.

TAB. I.

R O K											
1928		1929		1930		1931		1932		1933	
93	74	9	07	58	62	111	26	124	59	66	48
63,071	81	73,514	31	83,034	52	85,094	98	62,835	02	55,224	46
3,495	04	3,393	57	3,534	22	3,213	15	2,551	78	1,813	—
6,490	—	9,010	32	8,888	25	9,827	25	8,044	50	6,620	—
883	40	1,250	49	760	23	1,072	13	1,157	56	885	69
11,584	76	11,146	80	13,050	—	11,400	—	14,352	—	12,239	30
		1,454	40								
400	—	400	—	300	—	100	—	100	—	100	—
		4,500	—	2,500	—	2,250	—	2,250	—	2,250	—
475	—	75	—					1,000	—	725	—
239	25	25	—								
120	—										
30											
3,722	27	7,403	45	7,258	90	5,371	85	2,329	25	1,685	80
						4,500	—	3,771	45		
								770	—		
								1,531	07		
25	30										
90,630	57	112,182	41	123,884	74	125,212	07	97,045	77	81,609	73

Zamknięcie

Wydatki	R O K							
	1924		1925		1926		1927	
Place personalu	7,745	47	15,395	20	14,459	30	17,603	80
Prowianty	7,049	29	18,549	64	24,019	43	30,574	24
Leki i materiał opatr.	3,059	14	8,026	48	16,669	42	17,867	34
Konserwacja bud.	1,746	03	4,126	10	8,982	50	4,209	58
Opał	2,572	93	3,820	05	3,070	—	5,570	20
Światło	699	09	831	90	2,276	01	2,474	89
Woda	339	46	695	60	677	47	759	55
Wydatki kancel.	109	58	1,550	54	665	64	740	14
Dorożki	66	—			644	50	637	—
Telefon	182	40			204	40	203	22
Drobne wyd.	113	64			270	93	210	79
Uzupeł. inwent.	8,207	68	7,516	21	2,378	74	1,745	71
Konser. „	457	12			1,481	86	2,745	50
Asekuracja	130	70						
Ogród	485	65			191	28	487	63
Kasa Chor. i ubez.			319	82	429	40	788	90
Budowa leżalni					5,571	26		
Bank Gosp. Kraj.					500	—	500	—
Remont kancel.							260	25
Wkładka do P. K. O.								
Budowa nadbud.								
Pożyczka								
Saldo	218	62	6	65	556	62	93	74
R a z e m .	33,182	80	60,838	19	83,038	76	87,472	48

rachunkowe

TAB. II.

R O K											
1928		1929		1930		1931		1932		1933	
22,643	-	24 854	90	25,208	50	26,787	50	25,356	47	23,021	70
30,264	08	37,996	43	40,522	33	35,602	44	26,712	36	22,967	66
11,869	27	12,128	69	15,588	70	12,793	50	10,214	15	10,793	09
8,524	55	10,372	36	6 860	54	8,907	69	5,194	46	2,342	98
4,403	70	10 403	19	5,910	11	5,778	47	7,558	90	7,146	39
2,570	51	3,149	10	3,747	05	3,334	59	3,077	78	2,199	54
921	90	668	25	1,594	54	1,893	32	1,101	60	1,673	40
620	65	1,165	89	809	99	904	14	722	33	749	59
659	—	673	50	733	50	758	20	706	20	628	50
676	90	605	60	642	-	683	25	623	60	618	70
322	65	255	46	335	70	565	55	364	98	375	91
3,653	17	5,109	81	5,670	81	6,714	49	1,609	48	2,600	25
3,176	68	2,676	98	2,063	41	2,351	78	2,367	64	1,556	21
315	44	354	03	365	50	369	83	388	95	356	78
		1,439	60			1,705	28	3,986	39	2,580	87
				5,870	80	2,447	80				
				7,850	—	13,536	80	6,994		1,400	—
										580	—
9	07	58	62	111	26	77	44	66	48	18	16
90,630	57	112,182	41	123,884	74	125,212	07	97,045	77	81,609	73

3) Obliczenie kosztów dziennego utrzymania chorego.

Wydatki połączone z utrzymaniem szpitala, nie licząc wydatków inwestycyjnych, wynosiły:

rok	zł.	dni leczenia	Wydatki dziennie na 1 chorego
1924	26.929'55	5.165	zł. 4'94
1925	52.190'31	8.738	" 5'97
1926	69.826'21	8.931	" 7'80
1927	85.459'01	10.660	" 8'—
1928	86 326'22	11.474	" 7'52
1929	89.224'60	11 966	" 7'45
1930	91.200 65	12.959	" 7 03
1931	92.140 26	13.710	" 6 72
1932	80.548'60	12.230	" 6'58
1933	72.972'14	11.260	" 6 51

III. KSIĘGOWOŚĆ.

Księgowość naszego Zakładu jest prowa dzona według systemu amerykańskiego.

Obrót pieniężny uwzględniony jest w księdze kasowej dziennej.

Wzór :

Data	Nr. asygn. wzgl. kwitu	Kto wpłacił Komu wypłacono	Przychód	Rozchód

W księdze głównej następuje specyfikacja wszystkich pozycji rachunkowych, według działów budżetowych.

Dyrekcja Szpitala poczuwa się do miłego obowiązku złożenia podziękowania p. A. Gartenbergowi, właśc. Zakładu Fotograficznego „Aga“ w Przemyśle za bezinteresowne wykonanie zdjęć dla niniejszego wydawnictwa.

40-

